مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية ٢٠٢٦ المجلد ١٦ / العدد ١

مستوى تطبيق مهارات التفكير الابداعي لدى معلمي مادة الاجتماعيات في المدارس الأساسية بمدينة كلار

الباحث الأول: مدرس بختيار حبيب سعيد
قسم الجغرافيا ، كلية التربية، جامعة
كرميان، كلار ، إقليم كوردستان، العراق.
bakhtiyar.habib@garmian.edu.krd

الباحث الثاني : مدرس. د. هيوا غفار على
مديرية التدريب والتعليم في كرميان،كلار ،
إقليم كوردستان، العراق.
hiwaali741@gmail.com

الكلمات المفتاحية: المهارات، التفكير ، المهارات التفكير الإبداعي، معلمو مادة الاجتماعيات.

كيفية اقتباس البحث
سعيد ، مدرس بختيار حبيب ، هيوا غفار على ، مستوى تطبيق مهارات التفكير الابداعي لدى معلمي مادة الاجتماعيات في المدارس الأساسية بمدينة كلار ،مجلة مركز بابل للدراسات الانسانية، كانون الثاني ٢٠٢٦،المجلد:١٦ ،العدد:١ .

هذا البحث من نوع الوصول المفتوح مرخص بموجب رخصة المشاع الإبداعي لحقوق التأليف والنشر (Creative Commons Attribution) تتيح فقط للآخرين تحميل البحث ومشاركته مع الآخرين بشرط نَسب العمل الأصلي للمؤلف، ودون القيام بأي تعديل أو استخدامه لأغراض تجارية.

مسجلة في Registered
ROAD

مفهرسة في Indexed
IASJ

The Level of Practicing Creative Thinking Skills among Social subject Teachers in Basic Schools in Kalar City

First researcher: teacher.
Bakhtiyar Habib Said
Department of Geography, College of Education ,University of Garmian, Kalar, Kurdistan Region, Iraq.

Second researcher : teacher.
Dr. Hiwa Khafar Ali
Garmian Training and Education Directorate, Kalar, Kurdistan Region, Iraq

Keywords : Skills, Thinking , Creative thinking skills , Social Subject Teachers.

How To Cite This Article
Said, Bakhtiyar Habib , Hiwa Khafar Ali , The Level of Practicing Creative Thinking Skills among Social subject Teachers in Basic Schools in Kalar City,Journal Of Babylon Center For Humanities Studies, January 2026,Volume:16,Issue 1.

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

Abstract

The study aimed to know the practice level of creative thinking skills among social subject teachers in basic schools in Kalar City.The analytical descriptive approach was followed. The research population consisted of social subject teachers in grades (7, 8, and 9) at the third-cycle basic schools in Kalar city.The study sample consisted of (46)male and female teachers, selected randomly. The research instrument was prepared based on previous studies in the field of creative thinking skills ,in the form of a direct observation checklist consisting of (39) items divided into three domains :fluency(13)items, flexibility(13)items ,originality(13)items.To ensure the reliability of the instrument, inter-rater agreement was used between two observers (the first researcher and another observer).Therefore, they used Pearson's correlation coefficient.The reliability coefficient was (0.856).After applying the

necessary statistical procedures, the researchers reached the following conclusion:

1.The overall level of practice of creative thinking skills among the sample was medium, with an average mean of (2.89).

2.The practice level of creative thinking skills for the field of flexibility was medium,with a weighted mean of (3.11)fluency was medium(2.98)and originality was weak(2.58).

3.There were no statistically significant differences at the (0.05) level in the sample based on the variables of gender or years of experience.

ملخص البحث:

تهدف هذه الدراسة إلى معرفة مستوى ممارسة معلمي مادة الاجتماعيات لمهارات التفكير الإبداعي في المدارس الأساسية بمدينة كلار .والمنهج المتبع في البحث المنهج الوصفي التحليلي.وتضمن مجتمع الدراسة معلمي مادة الاجتماعيات للصفوف (السابع والثامن و التاسع) من المرحلة الأساسية موزعين على مدارس الحلقة الثالثة الأساسية بمدينة كلار. وبلغت عينة الدراسة(٤٦) معلما ومعلمة من معلمي مادة الاجتماعيات. واعدت اداة البحث بناء على الدراسات السابقة في مجال مهارات التفكير الإبداعي، ثم طبقت بأسلوب الملاحظة المباشر على المعلمين، وللتحقق من صدق الأداة قام الباحثان بعرضها على مجموعة المحكمين إذ اعتمد الصدق الظاهري. وتم إيجاد ثبات الأداة اعتماداً على الاتفاق بين اراء أثنين من الملاحظين هما الباحث الأول و ملاحظاً اخر من الزيارة، لزيارة (١٠) من المدرسين والمدرسات في اربعة مدارس مختلفة اثناء تدريس مادة الاجتماعيات، ولمعرفة مدى الاتفاق بين تقييم الملاحظين تم استخدام معادلة بيرسون حيث بلغ معامل الاتفاق(٠,٨٥٦)، وطبق الباحثان الأداة البحث في صورتها النهائية إذا تكونت من (٣٩) فقرة موزعة على ثلاث مجالات، بعد استخدام الأدوات الإحصائية في الدراسة، توصلت الدراسة إلى النتائج الاتية:

١.كان مستوى ممارسة التفكير الإبداعي لدى عينة الدراسة في مستوى المتوسط على نحو عام،حيث بلغ الوسط المرجح العام (٢,٨٩). ٢.كان مستوى ممارسة مهارات التفكير الإبداعي لمجال الطلاقة في المستوى المتوسط،حيث بلغ الوسط المرجح(٣,١١)، وفي مجال المرونة في المستوى المتوسط(٢,٩٨)،اما في مجال الأصالة فكان المستوى ضعيفاً (٢,٥٨). ٣.عدم وجود فرق إحصائي في مستوى(٠.٠٥) لدى عينة الدراسة لمتغيرات(الجنس،سنوات الخدمة).

پوختەی توێژینەوەکە:
ئامانجی ئەم توێژینەوەیە بۆ زانینی ئاستی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانەیە لای مامۆستایانی بابەتە کۆمەڵایەتیەکان لە قوتابخانە بنەڕەتیەکانی ناو شاری کەلار، ڕێبازی وەسفی شیکاری لەم توێژینەوەیەدا بەکارهێنراوە، کۆمەڵگەی توێژینەوەکە مامۆستایانی بابەتە کۆمەڵایەتیەکانی پۆلی(حەوتەم و هەشتەم و نۆیەم)ی بنەڕەتی لە خۆگرتووە کە دابەشبوون بە سەر قوتابخانە بنەڕەتیەکانی بازنەی سێیەم لە ناو شاری کەلاردا.نموونەی توێژینەوەکە(46) مامۆستای بۆ هەردوو ڕەگەز لە خۆگرتووە کە بە شێوەی هەڕەمەکی هەڵبژێردراون.توێژەران ئامرازی توێژینەوەکەیان بەشێوەیەکی سەرەتای ئامادەکرد بەپشت بەستن بە توێژینەوەکانی پێشوو لە بواری لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە، لە شێوەی فۆرمی تێبینیکردنی ڕاستەوخۆ، توێژەران بەپشت بەستن بە ڕاوبۆچونی پسپۆرانی بوارەکە ڕاستی ڕواڵەتیان ئەنجامدا، بۆ دیاریکردنی جێگیری ئامرازی توێژینەوەکەش توێژەران پەیڕەوییان لە شێوازی ڕێکەوتن لە نێوان دوو تێبینەردا کرد کە توێژەری یەکەم و تێبینەرێکی تر بوون, پاش سەردانیکردنی (10) مامۆستای بابەتە کۆمەڵایەتیەکان لە چوار قوتابخانەی جیاواز، بە پشتبەستن بە بەکارهێنانی هاوکۆڵکەی پەیوەستی پیرسۆن، جێگیری ئامرازەکە(0,856) بوو، پاش دەرهێنانی ڕاستێتی و جێگیری, ئامرازي توێژینەوەکە بەشێوەی کۆتای لە (39) بڕگە پێکهات و بەسەر سێ بواردا دابەشبوو. ئەوانیش بواری توانبێژی و بواری نەرمی نواندن و بواری ڕەسەنایەتی بوو, هەر بوارێکیش (13) بڕگەی لەخۆگرت. پاش جێبەجێکردنی ئامرازەکە بەسەر نموونەی بنەڕەتی توێژینەوەکەو پاشان بەکارهێنانی ئامرازە ئامارییەکان، لە کۆتای دا توێژەران گەیشتن بەم دەرئەنجامانەی خوارەوە:
1.ئاستی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای نموونەی توێژینەوەکە بەگشتی لە ئاستی ناوەنددا بوو، بە ناوەندی شیاوی گشتی(2،89).
2.لە سەرئاستی بوارەکانیش بواری توانبێژی لە ئاستی ناوەنددا بوو بە ناوەندی شیاوی(3,11)، بواری نەرمی نواندن لە ئاستی ناوەنددا بوو بەناوەندی شیاوی(2,98)، بواری ڕەسەنایەتی لە ئاستی لاوازدا بوو بە ناوەندی شیاوی(2,58).
3.نەبوونی جیاوازی ئاماری بە ئاستی بەڵگەداری(0,05) لای نموونەی توێژینەوەکە بۆ گۆڕاوەکانی (ڕەگەز، ساڵانی خزمەت).

کلیلە ووشەکان: لێهاتووی، بیرکردنەوە، لێهاتووی بیرکردنەوەی داهێنەرانە، مامۆستایانی بابەتە کۆمەڵایەتیەکان

1.بەشی یەکەم / ناساندنی توێژینەوەکە :

1-1 پێشەکی: لە ڕۆژگاری ئەمڕۆماندا پێشکەوتن سەرجەم بوارەکانی ژیانی گرتۆتەوە بە تایبەت بواری پەروەردە و فێرکردن، هەر لەگەڵ پێشکەوتنەکانیشدا هەندێك لە ئاستەنگ و ئاڵنگارییەکان ڕووبەڕوی کۆمەڵگای جیهان بوونەتەوە.ئەویش لە ژێر ڕۆشنای خێرابوونی شۆڕشی زانستی و تەکنۆلۆژی و نوێبوونەوەی زانیاریەکان ئەو بۆچوونە لای وڵاتانی پێشکەوتوو دروست بووە کە کردارو پراکتیزە نەریتییەکان بە تەنها بەس نین بۆ ڕووبەڕوبونەوەی ئاڵنگارییەکان کە ڕەنگە چەندین کێشەی هەمەجۆر لە خۆبگرن.(1)
کە ئەمەش پێویستی بەتوانای تاك هەیە بۆ چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵیاندا لەڕووی گرتبەری توانبێژی لەچارەسەرکردنی کێشەکاندا و هەروەها نەرمی نواندن لەوەڵامدانەوەکاندا و ڕەسەنایەتی لە بەرهەمهێناندا.تێڕوانینەکان جەخت لەوە دەکەنەوە کە بیرکردنەوەی داهێنەرانە

مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية ٢٠٢٦ المجلد ١٦ / العدد ١

گرنگی تایبەتی هەیە و بە یەکێك لە گرنگترین وەبەرهێنانە مرۆییەکان دادەنرێت لە ژیانی گەلاندا. لە ڕێگەیەوە دەستکەوتە شارستانیەکان لە سەرجەم بوارەکاندا بەدەست دێن، هەروەك بەشداری دەکات لە بەرهەمهێنانی کەرەستە پزیشکیەکان و ئەنجامدانی تاقیکردنەوەکان و خستنەڕووی ئەنجامەکانیان و پەرەپێدانی تەکنۆلۆژیا و ئامێرەکان. کە دەبنە هۆی ڕێکخستنی ژیانی مرۆڤەکان و بەڕێگایەکی نموونەیش دادەنرێت لە پێشکەشکردنی لایەنی زانستی و فیکری و تەکنۆلۆژیا و بازرگانی و فێرکاری، هەروەها هاوەڵی پەرەپێدان و گۆڕانکاری و ئاڵنگاریەکانە لە ڕێگەی توانا ئەقڵیەکانەوە، بە بەکارهێنانیان دەتوانرێت شێوازێکی زانستی و ڕاهێنرا و پوختکراو بگیرێتەبەر لە چارەسەرکردنی هەر جۆرە کێشەیەك لە کێشەکان. هەر لەبەر ئەمەشە کە ئاراستە نوێکانی بواری پەروەردە جەختیان لە سوود و بەکارهێنانی کردۆتەوە، بە تایبەت بۆ قۆناغی سەرەتای کە جێگەو پێگەیەکی گرنگی لە پرۆسەی پەروەردەدا گرتووە و نوێنەرایەتی ئەڵقەی یەکەمە لە پایەی پەروەردەی وسەرەڕای ئەوەش بە گرنگترین قۆناغەکانی گەشەکردن لە ژیانی مرۆڤ دادەنرێت [2] پراکتیزەکردنی وانەوتنەوە بە ڕێگای بیرکردنەوەی داهێنەرانە لە قوتابخانەکاندا بەو مامۆستایانە دەکرێت کە ئاستێکی باشیان هەیە و لەگەڵ ئەوەشدا شارەزای پێویستیان هەیە لە جێبەجێکردنی لێهاتوویەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە بەشێوازێکی کارا، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە لە سەردەمی ئێستادا کاری مامۆستا تەنها گەیاندنی زانیاری نیە بۆ مێشکی فێرخوازان ،بەڵکو ڕۆڵی مامۆستا گۆڕاوە بۆ ئاسانکاریکردن وخوڵقاندنی بارودۆخێکی گونجاوی داهێنەرانە لە پرۆسەی فێربووندا، بەمەش فێرخوازان دەبنە تەوەری پرۆسەی فێرکاری، مامۆستاش ڕەگەزێکی کاراییە و زۆرترین کاریگەری هەیە لە باشترکردنی پرۆسەی فێرکاری و پەرەپێدانی کوالێتیەکەی. بەم لۆژیکەش پێویستە ئاستی لێهاتوویەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای مامۆستایان بەرزبکرێتەوە و زیاتر پراکتیزەی ئەم کارامەییانە بکەن[3]، لەگەڵ ئەوەشدا لێکۆڵینەوە پەروەردەییەکان جەختیان کردۆتەوە لەوەی کە پەیوەندی هەیە لە نێوان ئاستی پراکتیزەکردنی لێهاتوویەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای مامۆستایان و ئاستی دەستکەوتی خوێندنی فێرخوازان، لەوانەش (خیایا، 2019)، جەختیکردۆتەوە لەوەی کە پراکتیزەکردنی لێهاتوویەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای مامۆستایانی قۆناغی سەرەتای و خستنەڕووی بیرۆکەی داهێنەرانەی نوێ دەبێتە هۆی زیاتر دەوڵەمەندکردنی مادەی زانستی و هۆکارێکیشە بۆ زیاتر پەرەپێدانی توانا داهێنەرەکانی فێرخوازان، و جگە لەوەش بۆتە هۆی بەرزبوونەوەی ئاستی دەستکەوتی خوێندنیان .بەڵام (الخرایشە،2018) ئاماژەی بەوە کردووە کە لە ئەنجامی گرنگی پێنەدانی مامۆستایان بە لێهاتوویەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە و بەکارنەهێنانی ڕێگاو ستراتیژە فێرکاریە نوێکان لە وانەوتنەوەدا و جەختکردنەوەیان لە بەکارهێنانی ڕێگاو ستراتیژەکانی پشت بەست بە دەرخکردن و ئەزبەرکردنی زانیارییەکان بووەتە هۆی لاوازی لە دەستکەوتی خوێندنی فێرخوازان، چونکە بەکارهێنانی ڕێگاو ستراتیژە نەریتیەکان دەبێتە هۆی وەرگرتنی زانیارییەکان بۆ مێشکی فێرخوازان و پاشان لە ماوەیەکی کورتدا لە بیریان دەچێتەوە.[4] بەڵام بەکارهێنانی ستراتیژ و ڕێگا نوێکان وادەکات زانیارییەکان بۆ ماوەیەکی زۆر لە مێشکی فێرخوازاندا بمێنێتەوە بەپشت بەستن بەوانەی پێشوو کە خرانەڕوو، دەردەکەوێت کە بابەتی پراکتیزەکردنی لێهاتووی بیرکردنەوەی داهێنەرانە یەکێکە لەو ڕەگەزە گرنگ و بنچینەیانەی کە دەبێت لە وانەوتنەوەدا ئامادەی هەبێت، بە تایبەت زۆر پێویستە مامۆستایانی قۆناغی بنەڕەتی لە وانەوتنەوەدا پەیڕەوی بکەن و سەرجەم سیستەمی فێرکاریش جەختی لە سەر بکەنەوە. [5]

2-1كێشـەی توێژینـەوەکـە : زۆرێك لـە پـەروەردیاران و تـوێژەران داخـوازی گرنگیـدان بـە بیرکردنەوە و لێهاتووییەکانی و شێوازەکانی دەکەن، بەو پێیـەی کـە داخـوازێکی سـەردەمیانـەیە و بـەهۆی گۆڕانکارییـەکـانی ژیـانی هاوچـەرخـەوە هاتوتـە ئـاراوە. لەکاتێك کـە جیهـان لـە هـەموو بوارەکاندا گۆڕانکاری خێرای بەسەردا هاتووە، کە ئەمەش پێویستی بە ئامادەکردنی تاکێك هەیـە کە توانای پراکتیزەکردنی فێربوونەکانی هەبێت لە ئیش و کاری ڕۆژانەی دا و هەروەهـا توانـای نرخاندنی زانیارییـەکـانی بـەردەستی هـەبێت کـە لـە سـەرچاوە جۆرا و جۆرەکانـەوە بـە دەستی هێنـاوە[6], بیرکردنـەوە بـە یـەکێك لـە گرنگتـرین کارامـەییـە بنچینـەیـەکـان لـە بـواری فێرکـاری دادەنرێت و پەیوەندی بە برەوپێدانی تواناکانی فێرخوازان و گـەشـەپێدانی بیرکردنـەوەیان هـەیـە بە ئاراستەی بەرەو پێشچون و زیادبوونی مـەعریفـەی فێرخـوازان لـە ڕۆژگـاری ئـەمڕۆدا، بەو پێیەی کە زیـادبوونی مـەعریفـەکـانی فێرخـوازان تـەنهـا بـەو زانیاریيانـە سنووردار ناکرێت کـە فێرخـوازان لـە پۆلدا وەریـدەگرێت، بـەڵکو دەبێتـە ئامرازێك بـۆ فێربـوون و ڕاهێنانیـان لـە سـەر لێهاتووییەکانی بیرکردنەوە لە ئاستە باڵاکاندا، بۆ ئەوەی فێرخوازان بتوانن ڕووبەڕووی سەختی و کێشـەکـانی ژیـان ببنـەوە و بتـوانن بڕیـاری گونجاو لە ژیانیاندا بـدەن. بۆیـە جەختکـردنەوە لە گـەشـەپێدانی بیرکردنـەوە لەوەدا دەردەکـەوێت کـە ڕۆڵێکـی گرنـگ دەگێڕێـت لـە ئامـادەکـردنـی فێرخـوازی داهێنـەر کـە توانـای بیرکردنـەوەی هـەبێت بـۆ ڕووبـەڕوبوونـەوەی ئاڵنگارییـەکـانی سەدەی بیست و یەك. گەشەپێدانی پرۆسەی فێرکاری بـەبـێ بـوونی مامۆستای شـارەزاو داهێنـەر ڕوونادات، واتە بە شێوەیـەك ئـەزموونداربێت کـە کاریگـەری لـە سـەر ڕەفتـاری فێرخـوازەکـانی بەجێ بهێڵێت لە هەمان کاتدا پێویستە تواناداربێت و کەشێکی گونجاو لە نێو پۆلدا بڕەخسێنێت، بۆ هێنانە ئارای وانەوتنەوەیەکی داهێنـەرانـە و پاڵنـەربێت بـە ئاراستـەی وروژاندنی بیرکردنـەوەی فێرخوازان لەگەڵ ئەوەش ڕێگایان پێبدات بیرو بۆچونەکانیان بە ئازادانە دەرببڕن[7]، لە کاتێکدا ژمارەیەك لە توێژینەوەکان سەلماندویانە کە کەموکورتی هەیە لە پراکتیزەکردنـی مامۆستایان لە پرۆسـەی فێرکاریـدا سـەبـارەت بـە لێهاتوویـیـەکـانی بیرکردنـەوەی داهێنـەرانـە لـەوانـەش لێکۆڵینـەوەی(الشـهری،2018) و (الخرابشـة,2018) و (خیایا,2019) جـەختیانکردۆتـەوە لـەوەی کە مامۆستایان پراکتیزەی ڕێگاکانی بیرکردنـەوەی داهێنـەرانـەیان کـردووە بـەڵام بـەشێوەیەکی سـنووردار بـووە و جێگـەی ڕەزامـەنـدی نـەبـووە.هەروەهـا لە هەریەك لە توێژینەوەکـانی (العطیـوي,2014) و (عبـدالقادر،2020) و (الشـیاب،2021) پێشـنیاری پێویسـتی ڕاهێنـانی مامۆسـتایاني کـردووە بـۆ بەکارهێنـانی لێهاتوویيـەکـانی بیرکـردنەوەی داهێنـەرانە، چـونکە پەیوەنـدییەکی پێکـەوەبـەسـتراو هەیە لە نێـوان پراکتیزەکردنـی بیرکـردنەوەی داهێنـەرانە و کەمبوونەوەی ئەو ئاستەنگیانەی کە مامۆستایان لە کاتی وانەوتنەوەدا ڕووبەڕوویان دەبنـەوە.[8] دەتوانین کێشەی توێژینەوەکەمان بەو پرسیارە گشتیە بخەینەڕوو، کە ئایا ئاستی پراکتیزەکردنـی لێهاتوویيەکـانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای مامۆستایانی بابەتە کۆمەڵایەتیەکان لە قوتابخانە بنەڕەتیەکانی بازنەی سێیەم لەناو شاری کەلاردا لە چ ئاستێکدایە؟

3-1گرنگی توێژینەوەکە: دەتوانین گرنگی توێژینەوەکە لەم خاڵانەی خوارەوەدا بخەینەڕوو :

1.توێژینەوەکە بابەتێکی گرنگی لە خۆگرتووە،کـە پـەیوەستە بـە پراکتیزەکردنی لێهاتوویـەکـانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای مامۆستایانی قۆنـاغی بنـەڕەتـی، کـە ئـەمـەش قۆنـاغێکی گرنگـی لـە بواری پەروەردەدا لە خۆگرتووە و لە ڕێگەیيەوە تایبەتمەندییەکانی کـەسایەتـی فێرخـواز بوونیاد دەنرێت.

2.گرنگـی دەبێـت لـە لـێ ووردبوونــەوە و تێرامـانی زیـاتری مامۆسـتایانی قۆنـاغی بنـەڕەتـی لە پەرەپێدان و پێداچوونەوە بە ئەدائی وانەوتنەوە لە ڕووی لێهاتووی بیرکردنەوەی داهێنـەرانە،

مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية ٢٠٢٦ المجلد ١٦ / العدد ١

كە ئاراستەی سەرنجیان بخەنەسەر زیاتر گرنگیدان بە بیرکردنەوەی داهێنەرانەو پێویستیەکانی پەرەپێدانی.

3.یەکێکی تر لە گرنگییەکانی توێژینەوەکە خۆی دەبینێتەوە لە تیشك خستنەسەر سروشتی پەیوەندی نێوان بیرکردنەوەی داهێنەرانە لەگەڵ پراکتیزەکردنی لێهاتوویەکان کە دوو لایەنی گرنگ پێك دەهێنن و بەیەکخستنیان فێرخوازان بەرەو بەدیهێنانی سەرکەوتنەکان دەبات.

4.خاڵێکی تر لە گرنگی توێژینەوەکە خۆی دەبینێتەوە لەگرنگی دان بە توانا داهێنەرەکان دڵەراوکێی داهاتووی فێرخوازان کەمدەکاتەوە،کاریگەری ئەرێنیشی لە سەر دەستکەوتی خوێندنیان دەبێت و هەستی متمانە بە خۆبونیشیان زیاتر دەبێت و کارامەتریان دەکات لە چارەسەرکردنی کێشەکانی داهاتوو.

5.دەرئەنجامەکانی توێژینەوەکە سوودی دەبێت بۆ ئەو کەسانەی کە بەرپرسن لە ئامادەکردن و شیاندنی مامۆستایان پێش دەستبەکاربوون و خزمەتکردن یان لە کاتی خزمەتکردندا، بەو پێیەی کە یارمەتیدەریان بێت لە پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوە باڵاکان، بە مەبەستی باشترکردنی کار ئەنجامدانەکانی مامۆستایان و پەرەپێدانی تواناکانی فێرخوازان لە هەمان کاتدا.

6.گرنگی دەبێت بۆ توێژەران کە لە ئایندەدا توێژینەوەی هاوشێوە ئەنجامدەدەن لە ڕووی سوودبینین لە هەنگاوەکانی توێژینەوەکە.

4-1ئامانجی توێژینەوەکە : ئەم توێژینەوەیە لە هەوڵی بەدەستهێنانی ئەم ئامانجانەی خوارەوە دایە:

1.زانینی ئاستی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای مامۆستایانی بابەتە کۆمەڵایەتیەکانی بازنەی سێیەم لە قوتابخانە بنەڕەتیەکانی ناو شاری کەلار بەشێوەیەکی گشتی.

2. زانینی ئاستی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای مامۆستایانی بابەتە کۆمەڵایەتیەکانی بازنەی سێیەم لە قوتابخانە بنەڕەتیەکانی ناو شاری کەلار بۆ هەریەك لە لێهاتووییەکانی (توانبێژی، نەرمی نواندن، ڕەسەنایەتی) بەجیا.

3.زانینی ئاستی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای مامۆستایانی بابەتە کۆمەڵایەتیەکان، بەپێی هەریەك لە گۆڕاوەکانی (ڕەگەز، ساڵانی خزمەت).

5-1سنوری توێژینەوەکە : دەتوانین سنووری توێژینەوەکە بەمانەی خوارەوە دەستنیشان بکەین :

1. سنوری بابەتی: لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە دەگرێتەوە کە نوێنەرایەتی دەکرێن لە ڕێگەی (توانبێژی، نەرمی نواندن، ڕەسەنایەتی)،و بەشێوەیەکی بەربڵاو بەکاردەهێنرێن لە ڕووی پەیوەستیان بە بەرهەمهێنانی داهێنەرانەوە.

2. سنووری مرۆیی: پێکهاتووە لە مامۆستایانی بابەتە کۆمەڵایەتیەکانی بازنەی سێ لە قۆناغی بنەڕەتی.

3. سنووری شوێنی: قوتابخانە بنەڕەتیەکانی حکومی بازنەی سێیەمی ناو شاری کەلار دەگرێتەوە.

4. سنووری کاتی: وەرزی دووەم بۆ ساڵی خوێندنی (2024 -2025) لە خۆگرتووە.

6-1زاراوەکانی توێژینەوەکە :

1.لێهاتووی:

پێناسەی(**Cottrell ,1999**): چالاکیەکی فێربوونە دەتوانرێت پەرەی پێبدرێت لە ڕێگەی پراکتیزەکردنی چالاکیەکانەوە و بە پاڵپشتی پرۆسەی فیدباکردن.هەر لێهاتوویەك لە لێهاتوویەکان

پێکهاتووە لە کۆمەڵە لیهاتوویەکی بچووکتر، بوونی کەم وکورتی لە هەر لێهاتوویەکی لاوەکی کاریگەری دەکاتە سەر کوالێتی پراکتیزەکردنی گشتی.[9]

پێناسەی **(ريحان،2022)**: بریتییە لە ئەنجامدانی ئەرکێك یان چالاکیەك بە شێوەیەکی کاراو لێهاتووانە، بە بەکارهێنانی شێواز و ڕێکاری پێویست و دیاریکراو، ئەویش بەگرتنەبەری ئەوپەڕی ووردی و خێرای لە جێبەجێکردنی.[10]

***پێناسەی ڕێکاری توێژەران بۆ لێهاتووی :** نیشاندانی توانای ماملۆستایانی بابەتە کۆمەڵایەتیەکانە(نموونەی توێژینەوەکە)، بۆ ئەنجامدانی چالاکییەکان لە کاتی وانەوتنەوەدا بە شێوازێکی وورد و خێرا و بە پلەیەکی بەرز، کە دەکرێت لە ڕێگەی ئەو پێوەرەی کە توێژەران لە توێژینەوەکەدا ئامادەیان کردووە، تێبینی و پێوانە بکرێت.

2.بیرکردنەوە:

پێناسەی (العتوم،2009): بیرکردنەوە لە سادەترین مانایدا نوێنەرایەتی زنجیرەیەك لە چالاکیە ئەقڵیەکان دەکات کە مێشك لە کاتی بەرکەوتنی بە وروژێنەرێك ئەنجامی دەدات، ئەویش دوای ئەوەی لە ڕێگەی یەکێك لە پێنج هەستەوەرەکانەوە وەری دەگرێت، یان بەمانای گەڕانە بە دوای مانادا لە بارودۆخ یان ئەزموونێکدا.[11]

پێناسەی (قەرەچەتانی،2015): بریتییە لە زنجیرەیەك چالاکی ئەقڵی کە مێشك لە ئەنجامی وەرگرتنی وروژێنەرەکان لە ڕێگەی هەستەوەرەکانەوە بەرهەمیان دەهێنێ.[12]

پێناسەی توێژەران:بە پرۆسەیەکی عەقڵی دادەنرێت کە تێیدا فێرخواز لەڕێگەی کارلێکە عەقڵییەکانی نێوان تاک و ئەو ئەزموونانەی بەدەستی دەهێنێ گەشە دەکات،بە ئامانجی گەشەپێدانی پێکهاتەی مەعریفی و گەیشتن بە گریمانە و پێشبینییەکان.

3.بیرکردنەوەی داهێنەرانە:

پێناسەی (زبيدى، 2006): بریتییە لە پێکەوەنان و بەرهەمهێنانی بیرۆکەی نوێ یان گەیشتنە بە چارەسەرێکی نوێ بۆ ڕووبەڕووبونەوەی ئالنگارییەکان.[13]

پێناسەی (توفيق وشەمەی،2022): چالاکیەکی هزری ئاست بەرزو بەرهەم دارە، لە ساتەوەختی ڕووبەڕووبونەوەی کێشەیەکی نادیار، یاخود لە کاتی هەوڵ و کۆشش بۆ پرکردنەوەی پێویستیەکان بە هەڵسوکەوتی خاوەنەکەیەوە دەردەکەوێت. کە بە توانبێژی (الطلاقة)، نەرم و نیانی (المرونة)، ڕەسەنایەتی(الاصالة) جیادەکرێتەوە.[14]

***پێناسەی ڕێکاری توێژەران بۆ بیرکردنەوەی داهێنەرانە:** جۆرێکە لە بیرکردنەوە جەخت دەکاتەوە لە سەر پرۆسە عەقلییەکانی (توانبێژی، نەرمی نواندن، ڕەسەنایەتی)، نوێنەرایەتی دەکرێن لە ڕووی مومارەسەکردن و لێهاتووی داهێنەرانە کە لە ئامرازی توێژینەوەکەدا هاتووە و توانـاداری ماملۆستایانی (نموونەی توێژینەوەکە) دەردەخات لە ڕووی پەرەپێدانی بۆ فێرخوازان.

4.لێهاتووی بیرکردنەوەی داهێنەرانە :

پێناسەی (بنعلى،2005،) : بەرهەمێکی نوێ و ئامانجدارە لەگەڵ ئەوەشدا ئاراستەکەی بەرەو ئامانجێکی دیاریکراوە، بەکارهێنانی توانا ئەقڵیەکانە لە سەر پێکهێنانی پەیوەندیە نوێکان کە گۆڕانکاری لە واقیعدا دەهێنێتە ئاراوە لای فێرخوازان، کە لەبەرکردن و دەرخکردن تێ دەپەڕێنێت بۆ بیرکردنەوە و لێکۆڵینەوە و شیکردنەوە و هەڵێنجان پاشان ئەفراندن و داهێنان.[15]

پێناسەی(خوالدة،2016): پرۆسەی ئەقڵی تایبەتن بەمەبەست پراکتیزە دەکرێن لە چارەسەرکردنی داتا و زانیارییەکان،بە مەبەستی بەدیهێنانی ئامانجە پەروەردەییە جۆراو جۆرەکان، بەیاد هێنانەوەی زانیاریەکان، وەسفکردنی شتەکان، پێشبینیکردنی

بارودۆخەکان،چارەسەرکردنی کێشەکان، گەیشتن بە دەرئەنجامەکان پێکدێن لە لێهاتووی (توانبێژی، نەرمی نواندن،ڕەسەنایەتی) [16]

***پێناسەی ڕێکاری توێژەران بۆ لێهاتووی بیرکردنەوەی داهێنەرانە :** بریتییە لە سەرجەمی ئەو نمرانەی کە مامۆستایانی نموونەی توێژینەوەکە بەدەستی دەهێنن، ئەویش لە ڕێگەی ئەو فۆرمی تێبینیەی کە توێژەران وەك ئامرازی توێژینەوەکە ئامادەیانکردووە، بە مەبەستی پێوانەکردنی لێهاتوویییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانەی پراکتیزەکراو لە کاتی وانەوتنەوەدا.

5.مامۆستا :

پێناسەی (عەزیز،2014): هەڵسوڕێنەر و ڕێکخەر و ئاراستەکەری پرۆسەی فێرکردنە، خاوەنی چەندین لێهاتووی نواندن و پێشکەشکردن و پیشەی و ئاکاری زانستییە، لە چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ خوێندنگە و پرۆگرام و فێرخوازان و کۆی ژینگەی پەیوەندیدار بە پرۆسەی فێرکردن و پەروەردەکردنەوە.[17]

پێناسەی (محمد و قاسم ،2023) : فێرکار و توێژەر و بیرمەند و سەرپەرشتیارە لە سەر توێژینەوەی قوتابیان، ئەندامێکی چالاکە لە خزمەتی کۆمەڵگا، ڕێنمایکار و پەروەردکارە بۆ فێرخوازان.[18]

***پێناسەی توێژەران بۆ مامۆستا :** ئەو کەسەیە کە ئامادەکراوە لە ڕووی زانستی و دەروونی و پیشەیەوە بۆ پرۆسەی وانەوتنەوە، و ڕێکار و پێویستیەکانی پلاندانانی وانەوتنەوە و بەڕێوەبردن و کۆنترۆڵکردنی پۆل لە وانەوتنەوەدا دەگرێتەبەر، هەروەها ئامانجەکانی پەروەردە بە فێرخوازان دەگەیەنێت.

6.بابەتە کۆمەڵایەتیەکان :

پێناسەی **(محمد,2012)** : سەرجەم بابەتەکانی مێژوو و جوگرافیا و پەروەردەیی نیشتمانی و فەلسەفەو کۆمەڵایەتی لە خۆدەگرێت، کە مامۆستایان لە قوتابخانەکاندا ئاراستەی فێرخوازانی دەکەن.[19]

پێناسەی **(محمد،2023)** : بریتییە لە کۆمەڵێك بیرۆکە و چەمك و مەبەست کە هەڵێنجراون لە زانستی کۆمەڵایەتی لە پێناو گەشەی زانست و ڕۆشنبیری و توانا و لێهاتووی و ئامانج و کێشەکانی فێلرخوازان کە لە ژیاندا ڕووبەڕوی دەبێتەوە [20]

***پێناسەی ڕێکاری توێژەران بۆ بابەتە کۆمەڵایەتیەکان :** بریتییە لە بابەتەکانی مێژوو، جوگرافیا بۆ ساڵی خوێندنی (٢٠٢٤-٢٠٢٥) زاینی، بەو زانیاری و چەمک و ڕاستییە زانستیانە دەووترێت کە ڕێکخراون لە چوارچێوەی کتێبی بابەتە کۆمەڵایەتییەکان بۆ فێرخوازان لە پۆلەکانی(حەوتەم و هەشتەم و نۆیەم) ی بنەڕەتی، کە لەلایەن وەزارەتی پەروەردەی حکومەتی هەرێمی کوردستانی عێراقەوە بە پێی پێوەرە نیشتمانیەکان بۆ پرۆگرامی خوێندن ئامادەکراوە.

2. بەشی دووەم :چوارچێوەی تیۆری و توێژینەوەکانی پێشوو :

2-1بیرکردنەوەی داهێنەرانە:بریتییە لە پرۆسەیەکی عەقڵی دیاریکراو کە تاکەکان بە مەبەست پراکتیزەیان دەکەن لە پرۆسێسکردنی زانیارییەکان و فێربوونی ستراتیژە ڕوون و زانراوەکان لە خۆدەگرن کە پێکهاتوون لەم کارامەیانە (پەیوەندی،پێوانەکردن،بەستنەوە، بەراووردکردن،واقیع و خەیاڵ، توانبێژی، ڕیزبەندی، پێشبینیکردن، ڕاڤە و لێکدانەوە، درککردن بە هەڵەکان، دەرئەنجام، دەستنیشانکردنی ئامانجەکان، لێکچوون و جیاوازی، ڕەچاوکردنی بەدیلەکان، پۆلێنکردن، دۆزینەوەی کێشەکان، دوزینەوەی چارەسەر، بڕیاردان),ئەمەش لەگەڵ بۆچوونی(الجلاد،2007) دەگونجێت، کە بەم شێوەیە پێناسەی کردووە، بریتین لە پرۆسیسە زهنیەکان کە پراکتیزە دەکرێن بە شێوەیەکی مەبەستدار لە کارلێککردن لەگەڵ زانیاریەکان و

بارودۆخەکان، ئەم کارامەیانە بەشداری دەکەن لە کاراکردنی بیرکردنەوە، چونکە بیرکردنەوە پێویستی بە یەکگرتووی و بەستنەوەی هەندێک کارامەیی زهنی دیاریکراو هەیە بۆ گەیشتن بە ئامانجێک لە دۆخێکی دیاریکراودا،هەروەها ناسراون بە ئەو پرۆسیسە ئەقڵیانەی کە ئێمە بە مەبەستی کۆکردنەوە و پاراستن یان هەڵگرتنی زانیاری ئەنجامی دەدەین، لە ڕێگەی ڕێکارەکانی شیکردنەوە، پلاندانان، هەڵسەنگاندن و گەیشتن بە دەرئەنجامەکان یان ئەو پرۆسە ئەقڵییە تایبەتانەن کە بە مەبەست پراکتیزەی دەکەین لە پرۆسێسکردنی زانیاری و داتاکان بۆ گەیشتن بە ئامانجە پەروەردەییە جیاوازەکان لە پێناو بیرهێنانەوەی زانیاری،وەسفکردنی شتەکان،تێبینیکردن، پێشبینیکردن,هەڵسەنگاندنی بەڵگەکان،چارەسەرکردنی کێشەکان،گەیشتن بە دۆزینەوە و دەرئەنجامەکان[21]،توێژەران و پەروەردیاران ئاماژەیان بە سێ جۆری سەرەکی لە جۆرەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە کردوە ئەوانیش:

1.توانبێژی (الطلاقة): بە مانای فرە چەشنی بیرۆکەکان دێت، کە دەتوانرێت لەلایەن تاکەوە بخرێتەڕوو، واتە کەسی داهێنەر توانای بەرهەمهێنانی کۆمەڵێك لە بیرۆکەو سوود و هاو واتای دەبێت لە ماوەیەکی دیاریکراودا.

2.نەرمی نواندن (المرونة): توانای تاك دەردەخات بۆ گۆڕینی ئاراستەی بیرکردنەوەی بەپێی داخوازی هاتنە ئارای بارودۆخێك، واتە جۆراو جۆری و جیاوازی لە پرۆسەی بیرکردنەوە بە گرتنەبەری ڕێگا هەمە جۆرەکان بە شێوەیەك تاکەکان بیرکردنەوەکانیان کورت نەبێتەوە لە سەر بنەمای گرتنەبەری یەك جۆر لە ئاراستەکان بەڵکو تواناداربێت لە سەر ڕێکخستنی بیرۆکەکان و گۆڕانکاریکردن تیایدا بە ئاراستەی هەمەجۆری لە بیرکردنەوەکان.[22]

3.ڕەسەنایەتی (الاصالة): توانای تاکە لە بەرهەمهێنانی بیرۆکەی نوێ و نامۆ کە کەمترین دووبارەبونەوەی تیادا بێت، کە ئەمەش جیاوازە لە لێهاتووی بیرکردنەوەی توانبێژی و نەرمی نواندن لەو لایەنەی کە پەیوەست نیە بە چەندایەتی بیرۆکەکانەوە، بەڵکو بەندە بە کوالێتی و نوێگەری بیرۆکەکانەوە.[23]

2-2 گرنگی فێربوون بە پشت بەستن بە لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە:

لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە ئەو لێهاتوویانەن کە فێرخوازان لە ڕێگەیانەوە دەتوانن بیرۆکەکان بەرهەمبهێنن و ببانخەنڕو و گریمانە ئەگەریەکانیش پێشنیار بکەن. هەروەها یارمەتی و پاڵپشتی خەیاڵکردن دەبن لە پرۆسەی بیرکردنەوەدا و ئەویش بەمەبەستی گەڕان بە دوای ئەنجامی نوێی فێربوونی داهێنەرانە. گرنگی فێربوون بە پشت بەستن بە لێهاتووییەکانی بیرکردنەوە داهێنەرانە لەوەدایە کە هەموو تاکێک دەبێت بیر بکاتەوە بۆ ئەوەی فێر ببێت، تێبگات و ئەوەی لێی تێدەگات لە ژیانیدا جێبەجێی بکات. بیرکردنەوە لای منداڵان لە تەمەنێکی زووەوە دەست پێدەکات، واتە لە منداڵیەوە دەست پێدەکات لە پرۆسەی پەروەردەکردنی ماڵەوە، پێش ئەوەی بگاتە تەمەنی قوتابخانە.هەر منداڵێک کە لە سالانی سەرەتای تەمەنیدا چاودێری پێویست و گونجاو وەردەگرێت ئامادەیە لە یەکێک یان چەند بوارێکی جیاوازدا داهێنان بکات[24]، هەر لەم بارەیەوە(عبادة،2005) پێیوایە گۆڕانکارییە خێراکان و لێشاوی بێسنووری زانیاری لە سەردەمی ئێستاماندا داخوازی لە هەموومان دەکات بە شێواز و میتۆدی نوێ بیر بکەینەوە کە لەگەڵ ئەم گۆڕانکاری و پەرەسەندنانە بگونجێت کە ئاماژەیە بۆ پێویستییەکی بەپەلە بۆ داهێنان نەک تەنها لە سەر ئاستی تاک بەڵکو لە سەر ئاستی گشتیش [25] هەروەها (ریحان،2022) گرنگی فێرکردنی بە بەکارهێنانی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لەچەند خالێکدا خستوتەڕوو: 1.تواناداركردنی فێرخوازان لە سەر چارەسەرکردنی کێشەکان کە لە داهاتوودا ڕووبەڕویان دەبێتەوە. 2بڵاوکردنەوەی ڕەزامەندی و خۆشی و شادمانی لە دڵی

فێرخوازاندا. 3. زیادکردنی کارایی و چالاکیەکانی فێرخوازان. 4.پەرەپێدانی توانای تاکەکان بۆ خۆگونجاندن لەگەڵ ژینگە و بارودۆخە نوێ و گۆڕاوەکان و بیرۆکەی نوێ. 5. تێرکردنی پێداویستییە ڕاستەقینەکانی فێرخوازان لە گەڕان و دۆزینەوە و ئەزموونەکان. 6.زیادبوونی بڕوابەخۆبوون لای فێرخوازان.[26]

2-3. پاساوەکانی بوونی لێهاتووی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لە پرۆگرامی خوێندندا :

1.گۆڕینی پرۆسە عەقڵییەکان بۆ خوێندنی زیرەکی و داهێنان، هەروەها لێکۆڵینەوە لەو هۆکارانەی کە توانای داهێنانی فێرخوازان بەرزدەکەنەوە،کە ئەمەش وەك ئامانجی دامەزراوە پەروەردەییەکان بۆتە هۆی پەرەپێیدان بە بیرکردنەوەی داهێنەرانە.

2.ئاراستەکان بەرەو بیرکردنەوەی داهێنەرانە دەبێتە هۆی پێدانی شارەزای زیاتر لە پرۆسەی بیرکردنەوەدا، کە ئەمەش یارمەتیدەر دەبێت بۆ چارەسەرکردنی کێشەکان و داڕشتنەوە و دۆزینەوەی چارەسەری نوێی داهێنەرانە بۆ کێشەکان.

3. ئەو پێشکەوتنە زانستییەی کە ئێمە لە سەردەمی خۆماندا ئەزموونی دەکەین، پاڵنەرمان دەبێت بۆ بنیاتنانی شارەزایی نوێ لە ڕووبەڕووبوونەوەی ئاڵنگارییەکانی سەردەم و چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵیاندا.[27]

2-4. شێوازەکانی پەرەپێدان بە لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لە نێو پۆلدا :

1.دانانی پلانی وانەوتنەوەی کارا لەگەڵ دەستنیشانکردن و ڕوونی ئامانجەکانی وانەوتنەوە.

2.دابینکردنی ژینگەی نێو پۆل بە شێوازێك کە فێرخوازان بە ئازادی بیروبۆچوونەکانیان دەرببڕن. 3.پەرەپێدانی لێهاتووییەکان بە بەکارهێنانی شێوازی چارەسەرکردنی کێشەکان و پێشخستنی 4.پەرەپێدان بە لێهاتووی گەڕان و بیرکردنەوەی زانستی و خوێندنەوەی داهێنەرانە و ڕەخنەگرانە.

5.لەکاتی پرسیارکردن لە فێرخوازان ڕەچاوی ئاستە جیاوازەکان بکرێت.[28]

2-5.ئاستەنگییەکانی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لە نێو پۆلدا :

1.بەکارهێنانی ڕێگاو شێوازە نەریتییەکان لە پرۆسەی وانەوتنەوەدا کە دەبێتە هۆی ئەوەی کە ڕۆڵی مامۆستا زیاتر لەنێو پۆلدا دەرکەوێت تاوەکو فێرخوازان لەگەڵ جەختکردنەوە لە سەر چەندایەتی ئەو بابەتەی کە فێری فێرخواز دەکرێت نەك کوالێتیەکەی.

2.لەکاتێکدا کە مامۆستا و لایەنی کارگێڕی مەیلیان بە ئاراستەی پەرەپێدانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە نەبێت لای فێرخوازان.

3.لاوازی توانای مادی وەك بەردەستنەبوونی هۆکار و ئامرازە فێرکارییەکان، کەرەستەی خاوی پێویست بۆ پەرەپێدان بە بیرکردنەوەی داهێنەرانە، بارودۆخی نێو پۆل بۆ دانیشتن و جێگا و کەرەستەکانیتر، هەندێ لایەنیتری پەیوەست بە قوتابخانە وەك نەبوونی تاقیگە، شوێنی وەرزشکردن،کەمی ژوور.[29]

2-6توێژینەوەکانی پێشوو: لەم بەشە گرنگترین ئەو توێژینەوانەی پێشوو کە لەم توێژینەوەیە نزیکن یان هاوشێوەن دەخەینەڕوو،هەروەك لەخشتەی ژمارە (1) خراونەتەڕوو:

خشتەی (1) توێژینەوەکانی پێشوو

توێژینەوەی یەکەم: ناونیشانی توێژینەوە	ئاراستەی مامۆستایانی بابەتە کۆمەڵایەتیەکان بۆ پەرەپێدانی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لە قۆناغی خوێندنی بنەڕەتی باڵا، سەر بە بەڕێوەبەرایەتی پەروەردەی عومانی سێیەم.

نـاوی تـوێژەر و سـاڵی ئـەنجامدان و وولات	جمال عبدالفتاح العساف ،2013، شانشینی عەرەبی ئەردەن.
ئامانجی توێژینەوە	1.بـۆ زانینـی ئاسـتی ئاراسـتەی مامۆسـتایان لـە ڕووی پـەرەپێـدان بـە لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە بە شێوەیەکی گشتی. 2.دەرخستنی جیـاوازی بـەڵگـەداری ئامـاری ئاراسـتەیـان بـۆ پـەرەپێدان بە لێهـاتووی بیرکردنەوەی داهێنەرانە بـە پێـی گـۆڕاوەکـانی(دەستکەوتـی خوێندن، ساڵانی خزمەت).
نموونەی توێژینەوە	133مامۆستا لـە ناوچـەی عوممـانی سێیەم لـە شانشینی ئـەردەن بـە نموونـەی توێژینەوەکە وەرگیراون.
ڕێبـاز و ئـامرازی توێژینەوە	ڕێبـازی وەسـفی شـیکاری بـەکـارهێنرا، فـۆرمی ڕاپرسـی وەکـو ئـامرازی توێژینەوەکە بەکارهێنرا.
ئــــــــامرازە ئامارییەکان	نـاوەنـدی شـیاو، تاقیکردنـەوەی (T.test) بـۆ دوو نموونـەی سـەربـەخـۆ، هاوکۆڵکەی ئەلفاکرونباخ.
دەرئـەنجامـەکـانی توێژینەوە	**1**.ئاراستەی مامۆستایان لە ڕووی پەرەپێدان بە لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە بە شێوەیەکی گشتی پۆزەتیف بوو بە ئاستی بەهێز. 2.جیـاوازی بـەڵگـەداری ئامـاری بـە پێـی گـۆڕاوی (دەستکەوتـی خوێنـدن) هـەبـوو، لـە بەرژەوەندی ئەوانەی کە دەستکەوتی خوێندیان لە بەکالۆریۆس بەرزتر بوو، بۆ (ساڵانی خزمەت) بە هەمان شێوە، بۆ ئەوانەی کە ساڵانی خزمەتیان زیاتر بوو.
تــــــوێژینەوەی دووەم: ناونیشـانی توێژینەوە	ئاسـتی بـەکارهێنـانی شـێوازەکـانی گـەشـەپێدانی لێهـاتووی بیرکردنـەوەی داهێنـەرانـە لای مامۆستایانی زمـانی عـەرەبـی لـە بازنـەی سێیەمـی قۆنـاغی فێرکاری بنەڕەتی لە پارێزگای مەسقەت.
نـاوی تـوێژەر و سـاڵی ئـەنجامدان و وولات	فاطمة بنت يوسف البوسعيدة و مريم بنت محمد البحري ،2016، سـەڵتـەنـەی عوممان.
ئامانجی توێژینەوە	1.بـۆ زانینـی ئاسـتی بـەکارهێنـانی شـێوازەکـانی گـەشـەپێدانی لێهـاتووی بیرکردنەوەی داهێنـەرانـە بوو لای مامۆستایانی زمـانی عـەرەبـی لـە بازنـەی سێیەمی قۆناغی فێرکاری بنەڕەتی لە پارێزگای مەسقەت. 2. بـۆ دەرخسـتنی ئاسـتی جیـاوازی بـەڵگـەداری ئامـاری لای نموونـەی توێژینەوەکە، لە ڕووی هەریەکە لە گۆڕاوەکانی(ڕەگەز، ساڵانی خزمەت).
نموونـەی توێژینەوە	120مامۆسـتای زمـانی عـەرەبـی بازنـەی سـێیەمـی قۆنـاغی بنـەڕەتـی لـە پارێزگای مەسقەت لەخۆگرت.
ڕێبـاز و ئـامرازی توێژینەوە	ڕێبازی وەسفی بەکارهێنرا، ئامرازەکە پێکهاتبوو لـە فۆرمی ڕاپرسـی و 40 بڕگەی لە خۆگرت.
ئــــــــامرازە ئامارییەکان	ناوەندی شیاو،تاقیکردنەوەی(T.test)بۆ دوو نموونەی سەربەخۆ،هاوکۆڵکەی پیرسۆن وئەلفاکرونباخ

دەرئەنجامەکانی توێژینەوە	1.ئاستی بەکارهێنانی شێوازەکانی گەشەپێدانی لێهاتووی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای مامۆستایانی زمانی عەرەبی لە بازنەی سێیەمی قۆناغی فێرکاری بنەڕەتی لە پارێزگای مەسقەت، لە ئاستێکی بەرزدا بوو. 2. نەبوونی جیاوازی بەڵگەداری ئاماری لای نموونەی توێژینەوەکە لە ڕووی هەریەکە لە گۆڕاوەکانی(ڕەگەز، ساڵانی خزمەت).
توێژینەوەی سێیەم: ناونیشانی توێژینەوە	ئاستی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای مامۆستایانی زمانی ئینگلیزی پۆلی نۆیەمی بنەڕەتی
ناوی توێژەر و ساڵی ئەنجامدان و وولات	أبوجريبان تهاني فواز ، 2018، ئوردن
ئامانجی توێژینەوە	1.بۆ زانینی ئاستی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای مامۆستایانی زمانی ئینگلیزی پۆلی نۆیەمی بنەڕەتی. **2**.بۆ زانینی ئاستی جیاوازی بەڵگەداری ئاماری لە ئاستی (0,05) لای نموونەی توێژینەوەکە لە ڕووی هەریەکە لە گۆڕاوەکانی(ڕەگەز، ساڵانی خزمەت).
نموونەی توێژینەوە	45 مامۆستای بۆ هەردوو ڕەگەز لە خۆگرت، کە بە شێوەیەکی هەرەمەکی هەڵبژێردران و سەر بە بەڕێوەبەراتی پەروەردەی قەزای شونە بوون لە وولاتی ئوردن.
ڕێباز و ئامرازی توێژینەوە	ڕێبازی وەسفی بەکارهێنرا،ئامرازەکە پێکهات لە فۆرمی تێبینیکردن و 36 بڕگەی لە خۆگرت.
ئامرازە ئامارییەکان	ناوەندی شیاو، تاقیکردنەوەی (T.test) بۆ دوو نموونەی سەربەخۆ، هاوکۆڵکەی پەیوەستی پیرسۆن، هاوکۆڵکەی هۆلستی، شیتەڵکردنەوەی جیاوازییە یەکیەکان(تحليل التباين الاحادي).
دەرئەنجامەکانی توێژینەوە	1.ئاستی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای مامۆستایانی زمانی ئینگلیزی پۆلی نۆیەمی بنەڕەتی لە ئاستی ناوەنددا بوو ، بواری نەرمی نواندن ڕیزبەندی یەکەم و بواری توانبێژی ڕیزبەندی دووەم و بواری ڕەسەنایەتی ڕیزبەندی سێیەمی گرتبوو. 2.جیاوازی بەڵگەداری ئاماری لە ئاستی (0،05) هەبوو لای نموونەی توێژینەوەکە لە ڕووی هەریەکە لە گۆڕاوەکانی(ڕەگەز، ساڵانی خزمەت)، لە بەرژەوەندی ڕەگەزی مێ و ئەوانەی کە خزمەتیان لە دە ساڵ زیاتر بوو.
توێژینەوەی چوارەم: ناونیشانی توێژینەوە	بۆچوونی مامۆستایانی قوتابخانە بنەڕەتیەکان دەربارەی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لایان.
ناوی توێژەر و ساڵی ئەنجامدان و وولات	**Erdem and Adiguzel، 2019، توركيا.**
ئامانجی توێژینەوە	بۆ زانینی ئاستی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای مامۆستایانی قۆناغی بنەڕەتی لە ڕوانگەیانەوە.

نموونەی توێژینەوە	421 مامۆستای قوتابخانە بنەڕەتیەکان بوو لە قەزاکانی میرکەزفەندی و باموکالی سەر بە پارێزگای دنیزلی لە تورکیا
ڕێباز و ئامرازی توێژینەوە	ڕێبازی وەسفی شیکاری بەکارهێنرا، ئامرازی توێژینەوەکە پێکهاتبوو لە فۆرمی ڕاپرسی.
ئامرازە ئامارییەکان	ناوەندی شیاو، تاقیکردنەوەی (T.test) بۆ دوو نموونەی سەربەخۆ، هاوکۆلکەی ئەلفاکرونباخ.
دەرئەنجامەکانی توێژینەوە	پراکتیزەکردنی لێهاتوویەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای مامۆستایانی قوناغی بنەڕەتی لە ڕوانگەیانەوە لە ئاستی لاوازدا بوو.
توێژینەوەی پێنجەم: ناونیشانی توێژینەوە	واقیعی پراکتیزەکردنی لێهاتوویەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای مامۆستایانی پۆلە سەرەتاییەکان و ئاراستەیان بۆ بەکارهێنانیان.
ناوی توێژەر و ساڵی ئەنجامدان و وولات	مارية عبداللة الشمري و منصور بن مزعل العنزي ،2023،شانشینی عەرەبی سعودیە.
ئامانجی توێژینەوە	1.بۆ زانینی واقیعی پراکتیزەکردنی لێهاتوویەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای نموونەی توێژینەوەکە بە شێوەیەکی گشتی. 2.دەرخستنی ئاستی جیاوازی بەڵگەداری ئاماری لە ئاستی (0،05) لای نموونەی توێژینەوەکە،بەپێی هەریەکە لە گۆڕاوەکانی(ڕەگەز، دەستکەوتی خوێندن، ساڵانی خزمەت).
نموونەی توێژینەوە	41 مامۆستا لە قوتابخانە سەرەتاییەکانی حکومی لە شاری تەبوك بە نموونە وەرگیران.
ڕێباز و ئامرازی توێژینەوە	ڕێبازی وەسفی بەکارهێنرا، ئامرازەکە لە فۆرمی تێبینیکردن بەکارهێنراو 30 بڕگەی لە خۆگرت.
ئامرازە ئامارییەکان	ناوەندی شیاو، شیتەڵکردنەوەی جیاوازییە یەکییەکان،تاقیکردنەوەی(T.test) بۆ دوو نموونەی سەربەخۆ
دەرئەنجامەکانی توێژینەوە	1.واقیعی پراکتیزەکردنی لێهاتوویەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای نموونەی توێژینەوەکە بۆ هەریەك لە بوارەکانی (توانیژی، نەرمی نواندن، ڕەسەنایەتی) بەگشتی لە ئاستی بەرزدا بوو. 2.نەبوونی جیاوازی بەڵگەداری ئاماری لە ڕووی هەریەکە لە گۆڕاوەکانی(ڕەگەز،دەستکەوتی خوێندن، ساڵانی خزمەت).

2-7 بەراووردی نێوان توێژینەوەکانی پێشوو و توێژینەوەی ئێستا: لێرەدا توێژەران بەراووردی نێوان توێژینەوەکانی پێشوو و توێژینەوەی ئێستایان خستوتەڕوو، لەڕووی هەریەکە لە ڕێبازو شوێنی ئەنجامدان و ئامانج و نموونە و ئامراز و قوناغی توێژینەوە، هەروەك لە خشتەی ژمارە (2) دا هاتووە:

خشتەی ژمارە(2) بەراووردی نێوان توێژینەوەکانی پێشوو و توێژینەوەی ئێستا

توێژینەوەکان	ڕێبازی توێژینەوە	شوێن	ئامانجی توێژینەوەکە بۆ زانینی	نموونەی توێژینەوە	ئامرازی بەکارهێنراو	قوناغی توێژینەوە
1. جمال عبدالفتاح العساف2013	وەسفی شیکاری	ئەردەن	ئاراستەی مامۆستایان بوو لەڕووی پەرەپێدان بە لێهاتوویی بیرکردنەوەی داهێنەرانە.	136 مامۆستا	فۆرمی ڕاپرسی	قوناغی بنەڕەتی
2.فاطمة بنت يوسف البوسعيدة و مريم بنت محمد البحري 2016	وەسفی	سەڵتەنەی عوممان	ئاستی بەکارهێنانی شێوازەکانی گەشەپێدانی لێهاتووی بیرکردنەوەی داهێنەرانە بوو.	126 مامۆستا	فۆرمی ڕاپرسی	قوناغی بنەڕەتی
3.أبوجريبان تهاني فواز 2018	وەسفی	ئەردەن	بۆ زانینی ئاستی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە بوو.	45 مامۆستا	فۆرمی تێبینی	قوناغی بنەڕەتی
4.Erdem and 2019Adiguzel	وەسفی شیکاری	تورکیا	ئاستی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە بوو.	421 مامۆستا	فۆرمی ڕاپرسی	قوناغی بنەڕەتی
5. مارية عبداللة الشمري و منصور بن مزعل العنزي 2023	وەسفی	سعودییە	واقیعی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە بوو.	41 مامۆستا	فۆرمی تێبینی	قوناغی بنەڕەتی
توێژینەوەی ئێستا	وەسفی شیکاری بەکارهاتووە	هەرێمی کوردستان -عیراق	ئاستی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە بوو.	46 مامۆستا	فۆرمی تێبینی بەکارهاتووە	قوناغی بنەڕەتی

2-8لایەنەکانی سوود وەرگرتن لە توێژینەوەکانی پێشووتر: توێژەران توانیان سوود لە توێژینەوەکانی پێشوو وەربگرن لە ڕووی هەریەکە لەمانەی خوارەوە: 1. سوود بینین لە دەستنیشانکردنی کێشەو گرنگی توێژینەوەکە. 2.دەستنیشانکردنی ڕێباز و نموونەی توێژینەوەکە. 3.ئامادەکردنی ئامرازی توێژینەوەکە. 4.هەڵبژاردنی ئامرازە ئاماریيە گونجاوەکان بۆ گەیشتن بە دەرئەنجامەکانی توێژینەوەکە. 5.هەروەها سوود وەرگرتن لێیان لەڕووی لێکدانەوە و ڕاڤەکردنی دەرئەنجامەکانی توێژینەوەکە.

3.بەشی سێیەم/ ڕێکارەکانی توێژینەوەکە :

3–1. ڕێبازی توێژینەوەکە : ڕێبازی وەسفی شیکاری لەم توێژینەوەیەدا پەیرەوکراوە، چونکە ئەم ڕێبازە لێکۆڵینەوە لە دیاردە جیاوازەکان دەکات، کە ئەمەش دەگونجێ لەگەڵ ئامانجی توێژینەوەکە ئەویش لەسەر بنەمای زانینی ڕادەی بەکارهێنانی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای مامۆستایانی بابەتە کۆمەڵایەتیەکان لە قوتابخانە بنەڕەتیەکانی ناو شاری کەلاردا.

3–2.کۆمەڵگای توێژینەوەکە : کۆمەڵگەی ئەم توێژینەوەیە بریتییە لە مامۆستایانی ڕەگەزی (نێر،مێ) کە بابەتەکۆمەڵایەتیەکان دەڵێنەوە لە پۆلەکانی(7، 8، 9) بنەڕەتی لە قوتابخانە بنەڕەتیەکان، لە ناو شاری کەلار بۆ ساڵی خوێندنی (2024–2025) زاینی کە ژمارەیان(134) مامۆستایە. لەو ژمارەیەش (87) ڕەگەزی نێر و (47) ڕەگەزی مێیە.

3–3.نموونەی توێژینەوەکە : توێژەران هەستان بە هەڵبژاردنی نموونەی توێژینەوەکە بە شێوەیەکی هەڕەمەکی سادە کە (46) مامۆستای بابەتە کۆمەڵایەتیەکان کە وانەی (7، 8، 9)یان دەگوتەوە، کە زۆربەی گەڕەك و شوێنە جوگرافیەکانی ناو شاری کەلاری لە خۆبگرێت. لەڕووی ڕەگەزەوە(28) لە ڕەگەزی نێر و (18)یان لە ڕەگەزی مێ بوون، لەڕووی دەستکەوتی

خوێندنەوە (3) مامۆستایان دبلۆم و (43)یان بکالۆریۆسیان هەبوو، لەڕووی ساڵانی خزمەتەوە (15) مامۆستا (11-15) ساڵ خزمەتیان هەبوو، (24) مامۆستاش (16-20)ساڵ خزمەتیان هەبوو،(7) مامۆستاش (21) ساڵ زیاتر خزمەتیان هەبوو.

3-4.ئامرازی توێژینەوەکە : مەبەست لێی ئەو شێواز و ئامراز و ڕێگایانەیە کە توێژەران لە ڕێگەیانەوە دەتوانن گرفتەکان چارەسەر بکەن، هەڵبژاردنی ئامرازیش بۆ هەر توێژینەوەیەك ڕێکارێکی زانستییە بۆ ئەنجامدانی توێژینەوەکە و دەبێت لەگەڵ سروشتی توێژینەوەکەدا بگونجێت، توێژەران بۆ کۆکردنەوەی زانیاریەکانی توێژینەوەکە هەستان بە بەکارهێنانی ئامرازی تێبینی کردن. کە (مزاهره،2011) پێی وایە ئامرازی تێبینی کردن بریتیە لە پرۆسەی چاودێریکردن و بینینی ڕەفتاری دیاردەکان و کێشە و ڕووداوەکان لەگەڵ پێکهاتە مادیی و ژینگەی و بە دواداچوونەکان ئەویش بە مەبەستی پەرەپێدانەکان و ئاراستە و پەیوەندییەکانیان بەگرتنەبەری ڕێگای زانستی و ڕێکخراو و پلان بۆدانراو، ئەمەش بە مەبەست و ئامانجی ڕاڤەو لێکدانەوە و دەستنیشانکردنی پەیوەندییەکانی نێوان گۆڕاوەکان و پێشبینیکردنی ڕەفتاری دیاردەکە و ئاراستەکانی بۆ خزمەتکردنی پێداویستیەکانی مرۆڤایەتی و دابینکردنی پێداویستیەکان[1]، هەروەها (کبیسی،2009) پێی وایە کە تێبینیکردن ئامرازێکی بەکارهێنراوی تایبەتە لە توێژینەوە مەیدانیەکاندا و بە هۆیەوە توێژەر زیاتر پەیوەست دەبێت بە بابەتی توێژینەوەکەیەوە[2]، توێژەران بە پشت بەستن بە چاوپێکەوتن و سەرنجدانی بەشێك لە مامۆستایانی بابەتە کۆمەڵایەتیەکان لە قۆناغی بنەڕەتی و پێداچوونەوە بە کۆمەڵێك لە سەرچاوە و توێژینەوەی ناوخۆی و عەرەبی و بیانیەکان کە دەربارەی بابەتی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە بوون،بە تایبەت هەریەك لە توێژینەوەکانی(العساف،2013)، (عبادی،2020)، (البوسعیدی و البحری،2019)،(الترکی و نشوان،2021)،(الشمری،2023) توانیان ئامرازێك ئامادە بکەن بەشێوەیەکی سەرەتای و دوو تەوەریشی لەخۆگرت، تەوەری یەکەم هەندێك زانیاری تایبەت بە مامۆستایانی لە خۆگرتبوو کە ئەوانیش(جۆری ڕەگەز، دەستکەوتی خوێندن، ساڵانی خزمەت) تەوەری دوەمیش کۆمەڵێك بڕگەی لە خۆگرت کە ژمارەی بڕگەکانیش (51) بڕگە بوون دابەشبوون بەسەر سێ بواردا، ئەوانیش بواری توانبێژی(الطلاقة) (17) بڕگە و بواری نەرمی نواندن (المرونة) (17) بڕگە و بواری ڕەسەنایەتی (الاصالة) (17) بڕگە.

3-5.ڕاستێتی و دروستی ئامرازەکە (فۆرمی تێبینیکردن) : ڕاستێتی لە توێژینەودا بابەتێکی گرنگ و جەوهەریە و واتە ڕاستێتی پێوەر مانای ئەوەیە کە بەڕاستی پێوانەی ئەو بابەتە دەکات کە لە بنەڕەتدا لەپێناویدا دانراوە، کەواتە دەبێت تێست و ئەزموونی فێرکردن ئەو شتانە بپێوێ، کە بۆ پێوانەکردنیان ئامادەکراوە. هەروەها جگە لەو ئامانجانەی ڕەچاوکراون، هیچ ئامانجێکی دیکە نەپێوێ پسپۆر و شارەزای بوارەکە دەدرێت، بۆئەوەی ڕای خۆیان لەسەر بڕگەو تەوەرەکانی ئەو ئامرازە دەرببڕن[3]، بۆ ئەم مەبەستەش توێژەران پێوانەکەیان خستە بەردەست کۆمەڵێك لە شارەزاو پسپۆری بوارەکانی (پەروەردە و دەروونزانی و ڕێگاکانی وانەوتنەوە و

١.منال هلال مزاهرة، بحوث الإعلام الأسس والمبادي،ط١، دار كنوز المعرفة العلمية للنشر والتوزيع، عمان،الأردن،٢٠١١، ص٢٣٣

٢. محمد محمود الكبيسي، فلسفة العلم ومنطق البحث العلمي، ط١، بيت الحكمة ،بغداد، العراق،٢٠٠٩، ص١٠١

٣.صابر مستەفا بۆکانی، میتۆدی توێژینەوەی زانستی، چ٢، چاپخانەی چوارچرا، سلێمانی،٢٠٢٠، ل١٧٤

Journal Of Babylon Center For Humanities Studies 2026 Volume :16 Issue :1
(ISSN): 2227-2895 (Print) (E-ISSN):2313-0059 (Online)

تەکنۆلۆژیای فێرکاری) ، دوای دەربڕینی ڕاوبۆچوونی شارەزایان دەربارەی فۆرمی تێبینی ئامادەکراو کە (51) برگە بوو بە شێوەیەکی سەرەتای، پاش وەرگرتنی بۆچونی (9/7) پسپۆران واتە بە ڕێژەی (77%) بە نزمترین نمرەی ڕەزامەندبوون لە سەر برگەکان دەستنیشانکرا، سەبارەت بە ڕێکەوتنی پسپۆرو شارەزایان دەربارەی برگەکانی پێوەرێك بلوم پێی وایە کاتێك ڕێژەی ڕێکەوتنی پسپۆران لە 75% یان زیاتر بێت دەتوانرێت ئەو پێوەرە هەژمار بکرێت لە رووی مەرجی ڕاستگۆی ڕواڵەتیەوە، بەم شێوەیەش پاش پێداچوونەوەی پسپۆران(12) برگە ڕێژەی ڕەزامەندبوون لە سەریان خوار (77%) بوون و لابران، لە کۆتای دا (39) برگە مانەوە و پێوەرەکانی وەڵامدانەوەی برگەکانیش کە زۆرینەی پسپۆران لە سەری ڕەزامەندبوون بەم شێوەیە دەستنیشانکرا،کە لە خشتەی (3) دا خراوەتەڕوو :

خشتەی (3) پێوەرەکانی وەڵامدانەوەی برگەکان لای نموونەی توێژینەوەکە

پراکتیزەکردنی لێهاتووی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای مامۆستایانی نموونەی توێژینەوەکە بە ئاستی				
زۆربەهێز	بەهێز	ناوەند	لاواز	زۆرلاواز
5 نمرە	4 نمرە	3 نمرە	2 نمرە	1 نمرە

6-3 جێگیری ئامرازەکە (فۆرمی تێبینیکردن) : بۆ دیاریکردنی جێگیری ئامرازی توێژینەوەکە توێژەران پەیڕەوییان لە شێوازی ڕێککەوتنی دوو تێبینەر (طریقه اتفاق الملاحظين)کرد,.کە ئەمەش شێوازێکی گونجاوە و تاڕادەیەک لە ڕێگەکانی دیکە باوترە، تیادا دوو تێبینەر یان زیاتر لە یەک کاتدا تێبینی ڕەفتار و لێهاتوویەکانی تێبینیکراو دەکەن بە بەکارهێنانی هەمان فۆرمی تێبینی, هەر بۆ ئەم مەبەستەش توێژەری یەکەم وەك تێبینەری یەکەم و یەکێك لە پسپۆری دەروونناسی پەروەردەیان بە پلەی مامۆستای یاریدەدەر هەڵبژارد وەك تێبینەری دووەم, پاش وەرگرتنی ڕاو بۆچوونی سەبارەت بە بەشداریکردنی لەم ئەرکە لەگەڵ پێدانی ڕێنمای دەربارەی چۆنیەتی بەکارهێنانی فۆرمی تێبینی ئامادەکراو, و پاش دڵنیابوون لە تواناى تێبینەر, لە بەروارەکانی (24, 25, 3/26) و بەرواری حەوتی مانگی چوار (4/7) لە ماوەی چوار ڕۆژدا هەستان بە ئەنجامدانی دووجار سەردانیکردن بۆ (10) مامۆستا لە چوار قوتابخانەی جیاواز لە دەرەوەی نموونەی توێژینەوەکە, کە سەر بە کۆمەڵگای توێژینەوەکە بوون. بۆ دەرهێنانی جێگیری ئامرازی توێژینەوەکە, هەردوو تێبینەر لە کاتی هەڵسەنگاندنی هەر مامۆستایەك بە شێوەیەکی سەربەخۆ و بەپشت بەستن بە فۆرمی تێبینی ئامادەکراو چوونە نێو پۆلی خوێندن و تاکو کۆتای وانەکە مانەوە و پرۆسەی هەڵسەنگاندنیان ئەنجامدا. پاش کۆتایهێنانی پرۆسەی سەردانیکردن, توێژەران بۆ هەژمارکردنی پەیوەندی لە نێوان نمرەی گشتی تێبینەری یەکەم و تێبینەری دووەم هاوکۆلکەی پەیوەستی پیرسۆن(معامل الارتباط) بەکارهێنرا، کە بەهای گشتی جێگیری ئامرازەکە (0,856)بوو بۆ هەرسێ بوارەکە پێکەوە، کە ئەمەش بە ئاستێکی گونجاو هەژمار دەکرێت لە ڕووی بە دەستهێنانی جێگیرییەوە. هەروەك لە خشتەی ژمارە (4) دا خراوەتەڕوو :

خشتەی ژمارە (4) بەهای گشتی جێگیری ئامرازەکە بۆ هەرسێ بواری توێژینەوەکە

ژمارە	بوار	بەهای جێگیری	بەهای جێگیری گشتی ئامرازەکە
1	توانبێژی(الطلاقة)	0,87	0,856
2	نەرمی نواندن(المرونة)	0,84	
3	ڕەسەنایەتی(الاصالة)	0,87	

ئەگەر بڕوانینە خشتەی ژمارە (4) بۆمان دەردەکەوێت کە بەهای جێگیری بواری توانبێژی بریتیە لە (0,87)، بواری نەرمی نواندن(0,84) و هەروەها بواری ڕەسەنایەتی بریتییە لە (0,87)، بەهای گشتی جێگیری هەر سێ بوارە پێکەوە بریتییە لە (0,856)، کە ئەمەش بە ئاستێکی گونجاو هەژمار دەکرێت پەیوەست بە بواری جێگیری ئامرازی توێژینەوە.

7-3 پەیوەندی بڕگەکان بەنمرەی گشتی پێوەرەکە و گونجاوی ناوەکی (الاتساق الداخلي)

***مەودای پەیوەندی بڕگەکان بە نمرەی گشتی پێوەرەکەوە (مدى علاقة المؤشرات بالدرجة كلية للمقياس):** بە مەبەستی دڵنیابوون لە ڕێکخستنی نێوان بڕگەکان و نمرەی گشتی پێوەرەکە توێژەران هەستان بە دەرهێنانی هاوکۆڵکەی ڕێکخستن و گونجاوی (معامل الاتساق) بۆ سەرجەم بڕگەکانی توێژینەوەکە پێکەوە، هەروەك لە خشتەی ژمارە (5) خراوەتەڕوو :

خشتەی ژمارە(5) مەودای پەیوەندی بڕگەکان بە نمرەی گشتی پێوەرەکەوە (سەرجەم بڕگەکان)

بوارەکان	ژمارەی بڕگەکان	هاوکۆڵکەی پەیوەستی	ژمارەی بڕگەکان	هاوکۆڵکەی پەیوەستی	ژمارەی بڕگەکان	هاوکۆڵکەی پەیوەستی
1.بواری توانبێژی (الاطلاقة)	1	0,708	5	0,743	9	0,742
	2	0,812	6	0,810	10	0,784
	3	0,822	7	0,734	11	0,755
	4	0,694	8	0,764	12	0,819
					13	0,764
2.نەرمی نواندن (المرونة)	1	0,738	5	0,684	9	0,866
	2	0,822	6	0,748	10	0,779
	3	0,688	7	0,654	11	0,838
	4	0,832	8	0,814	12	0,884
					13	0,792
3.بواری ڕەسەنایەتی (الاصالة)	1	0,758	5	0,782	9	0,694
	2	0,744	6	0,736	10	0,741
	3	0,864	7	0,864	11	0,873
	4	0,826	8	0,668	12	0,670
					13	0,638
بەهای r خشتەی 0,602 لەسەر ئاستی ئاماژەداری 0.05						

ئەگەر بڕوانینە خشتەی ژمارە (5) بۆمان دەردەکەوێت کە سەرجەم بڕگەکان ئاماژەداری ئاماریان هەیە بە نمرەی گشتی پێوەرەکە لە سەر ئاستی بەڵگەداری ئاماری (0,05)، ئەمەش ئەوە دەردەخات کە ئامرازەکە ڕاستێتی بەرزی هەیە لە ڕووی پەیوەستی بڕگەکان بە نمرەی گشتی پێوەرکە.

***مەودای پەیوەندی نمرەی گشتی بوارەکان لەگەڵ نمرەی گشتی پێوەرەکە :** لێرەدا توێژەران هەستاون بە دەرخستنی پەیوەندی نێوان نمرەی گشتی بوارەکان لەگەڵ نمرەی گشتی پێوەرەکە، هەروەك لە خشتەی ژمارە (6) دا خراوەتەڕوو :

خشتەی ژمارە (6) مەودای پەیوەندی نمرەی گشتی بوارەکان لەگەڵ نمرەی گشتی پێوەرەکە

ژمارە	بوارەکان	پەیوەندی نمرەی بوار بە نمرەی گشتی پێوەرەکە
1	توانبێژی(الطلاقة)	0,889

2	نەرمی نواندن(المرونة)	0,822
3	ڕەسەنایەتی(الاصالة)	0,776

ئەگەر بڕوانینە خشتەی ژمارە (6) بۆمان دەردەکەوێت کە سەرجەم بەهاکانی پەیوەستی بڕگەکان بۆ نمرەی گشتی بوارەکان لەگەڵ نمرەی گشتی پێوەرەکە ئاماژەداری ئاماریان هەیە، ئەمەش ئاماژەییە بۆ ئەوەی کە ئامرازەکە ڕاستێتی بەرزی هەیە لە ڕووی پەیوەستی بوارەکان بە نمرەی گشتی پێوەرکە.

3-8 ئەنجامدانی ئامرازەکە (فۆرمی تێبینی) بە سەر نموونەی توێژینەوەکەدا : توێژەران پاش دەرهێنانی ڕاستێتی و جێگیری ئامرازەکە، دواتر هەستنان بە جێبەجێکردنی ئامرازەکە بە سەر نموونەی توێژینەوەکە لە بەرواری (2025/4/13) تاوەکو (2025/5/13)، کە بریتی بوون لە (46) مامۆستای بابەتە کۆمەڵایەتیەکان پۆلی (حەوتەم و هەشتەم و نۆیەم)ی بنەڕەتی لە قوتابخانە بنەڕەتیەکانی ناو شاری کەلار. هەریەك لە توێژەران بە جیا و بۆ ماوەی دووجار سەردانی کۆمەڵێك لە مامۆستایانیان کرد، کە بە نموونەی توێژینەوەکە هەڵبژێردران و سەرەتای سەردانیکردنی هەر مامۆستایەك هەر یەك لە توێژەران تاوەکو کۆتای وانەکە لەگەڵ مامۆستای بابەت مانەوە و هەڵسەنگاندیان بۆ مامۆستایان ئەنجامدا بە پشت بەستن بە فۆرمی تێبینی ئامادەکراو.

3-9. ئامرازە ئامارییە بەکارهاتووەکان لە توێژینەوەکەدا :

1.هاوکۆڵکەی پەیوەستی پیرسۆن: بۆ دۆزینەوەی جێگری ئامرازی توێژینەوەکە بەکار هێنرا.

2. ناوەندی شیاو (الوسط المرجح): بۆ ژماردنی هێزی بڕگەکان، یەك نمرە دراوە بە ئەلتەرناتیڤی یەکەم (زۆر لاواز)، دوو نمرە بە ئەلتەرناتیڤی دووەم (لاواز)، سێ نمرە بە ئەلتەرناتیڤی سێیەم (ناوەند)، چوار نمرە بە ئەلتەرناتیڤی چوارەم (بەهێز) پێنج نمرە بە ئەلتەرناتیڤی پێنجەم (زۆر بەهێز).

ناوەندی شیاو= (ت1×1)، (ت2×2)، (ت3×3) ، (ت4×4)، (ت5×5)
مج ت

3.ناوەندە ژمێرەی: بۆ دەرهێنانی ئەنجامی بوار و بڕگەکانی فۆرمی تێبینیکردن بەکار هێنرا.

4.شیتەڵکردنەوەی جیاوازییە یەکییەکان: بۆ دەرخستنی جیاوازییەکانی نێوان کۆمەڵەکان لە ڕووی ساڵانی خزمەت بەکارهێنرا .

4.بەشی چوارەم: دەرئەنجامەکانی توێژینەوەکە و ڕاڤەکردنیان : بۆ دەستنیشانکردنی ئاستی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای مامۆستایانی بابەتە کۆمەڵایەتیەکان لە کاتی وانەوتنەوەدا، دەستنیشانی نمرەی ئاستی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانەکرا، نمرەی بڕگەکانیش لە پێوەرەکەدا بەم شێوەیە بوو, ژمار (5) بۆ (زۆر بەهێز)، ژمارە (4) بۆ (بەهێز)، ژمارە (3) بۆ (ناوەند)، ژمارە (2) بۆ (لاواز) ژمارە (1) بۆ (زۆر لاواز)، بە دیاریکراوی کێشی بڕگەکانیان بەم شێوەیە دیاریکرا، مەودا =5- 1=4 ، کێشی ناوەندی = 4÷5=0,80، کە ئەمەش بووە هۆی دابەش بوونی مەودایی ناوەندی بۆ وەڵامی تاکەکانی نموونەی توێژینەوەکە، هەروەك لە خشتەی (7) خراوەتەڕو:

خشتەی ژمارە (7)، ناوەندی کێشی ڕێژەی بۆ وەڵامەکانی نموونەی توێژینەوەکە بەپێی پێوەری لیکەرتی پێنجی

نمرە	پێوەری بڕیاردان لە سەر ئەنجامەکان	فیئەی ناوەندی	
5	زۆربەهێز	5	4,21
4	بەهێز	4,20	3,41
3	ناوەند	3,40	2,61

مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية ٢٠٢٦ المجلد ١٦ / العدد ١

2	لاواز	2,60	1,81
1	زۆرلاواز	1,80	1

1- 4سەبارەت بە ئامانجی یەکەم کە دەقەکەی بەم شێوەییە " زانینی ئاستی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای مامۆستایانی بابەتە کۆمەڵایەتیەکانی بازنەی سێیەم لە قوتابخانە بنەڕەتیەکانی ناو شاری کەلار بەشێوەیەکی گشتی". لێرەدا تێکرای ناوەندی شیاو بۆ ئاستی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە دەستنیشانکرا لەگەڵ ئاستی هەر بوارێك و ڕیزبەندی بوارەکانی توێژینەوەکە.هەروەك لە خشتەی (8) دا خراوەتەڕوو :

خشتەی (8) ناوەندی شیاوی گشتی و ئاستی پراتیزەکردن و ڕیزبەندی هەر بوارێك لە بوارەکانی ئامرازی توێژینەوەکە

ژ	بوارەکان	ناوەندی شیاو	لادانی پێوەری	ئاستی پراکتیزەکردن	ڕیزبەندی
1	بواری توانبێژی (الطلاقة)	3,11	2,29	ناوەند	1
2	بواری نەرمونیانی (المرونة)	2,98	2,46	ناوەند	2
3	بواری ڕەسەنایەتی (الاصالة)	2,58	1,99	لاواز	3
	ناوەندی شیاوی گشتی هەر سێ بوارەکە	2,89	2,24	ناوەند	/

ئەگەر بڕوانینە خشتەی ژمارە (8)، دەبینین ناوەندی شیاوی گشتی بۆ هەر سێ بواری ئامرازی توێژینەوەکە بریتییە لە(2،89) کە لە ئاستی ناوەندیداییە، بەلادانی پێوەری گشتی کە بریتیە(2,24)، ئەمەش هاوڕاییە لەگەڵ دەرئەنجامی توێژینەوەی (ابوالجربيان،2018)کە لە ئاستی ناوەنددایییە، هەروەها پێچەوانەیە لەگەڵ دەرئەنجامی هەریەك لە توێژینەوەکانی (العساف،2013) و (البوسعيدی و البحري ،2016) و (الشمری،2023) کە لە ئاستێکی بەهێزدا بوون. پێچەوانەی توێژینەوەی **Erdem and) Adiguzel,2019)** کە دەرئەنجامی توێژینەوەکە لە ئاستی لاوازدا بوو.

2-4سەبارەت بە ئامانجی دووەم کە دەقەکەی بەم شێوەییە " زانینی ئاستی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای مامۆستایانی بابەتە کۆمەڵایەتیەکانی بازنەی سێیەم لە قوتابخانە بنەڕەتیەکانی ناو شاری کەلار بۆ هەریەك لە لێهاتووییەکانی (توانبێژی،نەرمی نواندن،ڕەسەنایەتی) بەجیا " کە بەم شێوەیە هەریەك لە بوارەکان دەخەینەڕوو:

1.بواری توانبێژی(الطلاقة): ئەم بوارە لە (13) بڕگە پێکهاتووە، لە خشتەی ژمارە (9) خراوەتەڕوو، ناوەندی شیاوی گشتی بڕگەکانی ئەم بوارە بریتییە لە (3,12) و لادانی پێوەری گشتی (2,29)، کە ئەمەش ئاماژەییە بۆ ئەوەی کە دەرئەنجامی گشتی ئەم بوارە لە ئاستی ناوەنددایییە. هەروەك لە خشتەی (13) خراوەتەڕوو:

خشتەی (9) ناوەندی شیاو لادانی پێوەری و دەستنیشانکردنی ئاستی هەر بڕگەیەك لە بڕگەکانی بواری توانبێژی لای نموونەی توێژینەوەکە. (نموونە=46)

ژ	**بڕگە**	ناوەندی شیاو	لادانی پێوەری	ئاستی پراکتیزەکردن
1	ئەو پرسیارانە دەکات کە چەندین وەڵام لە خۆدەگرت بەمەبەستی وروژاندنی بیرکردنەوەی فێرخوازان .	3,64	4,12	بەهێز

2	هانی فێرخوازان دەدات بۆ ئەوەی بیرۆکەکانی خۆیان بەشێوازی تایبەتی خۆیان بنوسن.	3,49	2,95	بەهێز
3	پرسیاری کراوە بەکاردەهێنێت بۆ پەرەپیدان بە توانا داهێنەرەکانی فێرخوازان.	3,37	4,18	ناوەند
4	دەرفەت بە فێرخوازان دەدات بە مەبەستی دۆزینەوە و پرسیارکردن لە خود.	3,32	2,16	ناوەند
5	داخوازیکردن لە فێرخوازان کە ژمارەییەك لە هاو واتای چەمکێك بخەنەڕوو.	3,27	2,58	ناوەند
6	یارمەتی فێرخوازان دەدات کە نموونەی نوێ بەکاربهێنن لە کاتی پێشکەشکردنی بیرۆکەکانیان.	3,20	1,72	ناوەند
7	پشتگیری لە فێرخوازەکان دەکات بۆ گەڕان بە دوای چەندین سەرچاوەی زانیاری لەسەر بابەتەکە.	3,14	1,42	ناوەند
8	فێرخوازان ئاراستە دەکات بۆ پەرەپێدان بە گرتنەبەری شێوازی چارەسەری پوخت.	2,98	33،1	ناوەند
9	هانی فێرخوازان دەدات لە ماوەیەکی دیاریکراودا زۆرترین بیرۆکە بەدەستبهێنن.	2,92	1,12	ناوەند
10	ڕێنمایی فێرخوازەکان دەکات بۆ گەڕان بە دوای ڕێگەی جیاواز بۆ چارەسەرکردنی کێشەیەك.	2,88	1,48	ناوەند
11	هانی فێرخوازان دەدات کە جیاوازیە تاکەکەسییەکانیان وەک ڕێگەیەک بۆ هەڵسەنگاندنی بیرۆکە جۆراوجۆرەکان بخەنەڕوو.	2,82	1,54	ناوەند
12	ئەو ڕێگاو ستراتیژانە لە وانەوتنەوەدا بەکاردەهێنێت کە دەکەونە ژێر ڕۆشنای شێوازە جۆراو جۆرەکانی بیرکردنەوە..	2,76	2,40	ناوەند
13	هانی فێرخوازان دەدات بۆ دیزاینکردن و وێنەکێشانی کۆمەڵێك شێوە بە خێرای و لە کاتێکی دیاریکراودا.	2,71	2,77	ناوەند
	ناوەندی شیاوی گشتی بواری توانبێژی	3,11	2,29	ناوەند

ئەگەر بڕوانینە خشتەی ژمارە(9)، بۆمان دەردەکەوێت کە ناوەندی شیاوی گشتی بوارەکە بریتییە لە (3,12) و لادانی پێوەری گشتی بوارەکەش بریتییە لە (2,29)، کە ئەمەش لە ئاستی ناوەنددایە. سەبارەت بە بڕگەکانیش دوو بڕگە کە ئەوانیش بڕگەکانی ژمارە(1، 2) لە ئاستی بەهێزدایە، بەڵام سەرجەم بڕگەکانی تری بوارەکە ئاستی ناوەندیيان بەدەستهێناوە. سەبارەت بە بەرزترین نزمترین نمرەی بڕگەکانیش لە نێوان(2,71–3,64) دایە.

2. **بواری نەرمی نواندن (المرونة) :** ئەم بوارە لە (13) بڕگە پێکدێت، هەروەك لە خشتەی ژمارە (10) خراوەتەڕوو، ناوەندی شیاوی گشتی بڕگەکانی ئەم بوارە بریتییە لە (2,98)، لادانی پێوەری گشتی بڕگەکانیش بریتییە لە (2,46) کە ئەمەش ئاماژەییە بۆ ئەوەی کە دەرئەنجامی گشتی ئەم بوارە لە ئاستی ناوەنددایە.

خشتەی (10) ناوەندی شیاو و لادانی پێوەری و دەستنیشانکردنی ئاستی هەر بڕگەیەك لە بڕگەکانی بواری نەرمی نواندن لای نموونەی توێژینەوەکە. (نموونە=46)

ژ	بڕگە	ناوەندی شیاو	لادانی پێوەری	ئاستی پراکتیزەکردن
1	ئازادیی دەربڕینی بۆچوون و بیروڕاکان بە فێرخوازەکان دەدات.	3,81	4,11	بەهێز
2	داوا لە فێرخوازان دەکات هەڵەو کەموکورتی هاوڕێکانیان ڕاستبکەوە لەکاتی دەربڕینی	3,69	4,26	بەهێز

	بیرۆکەیەکدا.			
3	داوا لە فێرخـــوازان دەکـــات کە شـــارەزاییەکانیان بەکـاربهێنن بـۆ لێکـدانەوەی ئەو ڕووداوانەی کە لە وانەکەدا باس دەکرێن.	3,52	3,20	بەهێز
4	شـــێوازی ڕوونکـــردنەوەکەی دەگۆڕێـــت ئەگەر سەرنجی تێ نەگەیشتنی فێرخوازەکان بدات.	3,31	4,22	ناوەند
5	زیـاتر لە چارەسـەرێك بـۆ کێشـەیەکی دیـاریکراو دەخاتەڕوو.	3,20	2,21	ناوەند
6	شـــێوازە جۆراوجـــۆرەکـــانی هـــەڵســـەنگانـــدن بەکاردەهێنێت وەك (هەوڵبدە، چۆن، لەکوێ).	2,99	1,82	ناوەند
7	فێرخـوازان هانـدەدات لە سـەربنەمای بەدەسـتهێنانی مەعریفەی خوودی.	2,86	2,36	ناوەند
8	لە نێو ژووری پۆل هانی دیالۆگ و گفتوگۆ دەدات.	2,78	1,23	ناوەند
9	فێرخـــوازان هانـــدەدات بـــۆ پێشـــبینیکردنی دەرئەنجامەکانی بارودۆخێکی پەیوەست بە بابـەتی وانەکەوە .	2,72	12،2	ناوەند
10	شێوازە جۆراو جۆرەکانی پاڵنەر بەکاردەهێنێت بۆ گەیشـتن بە دەرئەنجـام و لێکـدانەوە و ڕاڤەکردنـی وانەکە.	2,58	1,34	لاواز
11	فێرخوازان هاندەدات کە چەندین ڕوونکردنەوە بۆ هەمان دیاردە پێشکەش بکەن.	2,52	1,48	لاواز
12	فێرخوازان هاندەدات لە سەر بنەمای خستنەڕووی جێگرەوەکان و گرتنەبەری ڕێگا جۆراو جۆرەکان لە شیکارکردنی ڕاهێنان و چالاکیەکان.	2,45	1,54	لاواز
13	ستراتیژی ڕێژنـەی بیرو ڕێگاچارەکـان(بیربـارین) بەکاردەهێنێت بۆ بەرهەمهێنانی بیرۆکە نوێکان لای فێرخوازان.	2,36	2,12	لاواز
	ناوەندی شیاوی گشتی بواری نەرمی نواندن	2,98	2,46	ناوەند

ئەگەر بڕوانینە خشتەی ژمارە(10)، بۆمان دەردەکەوێت کە ناوەندی شیاوی گشتی بوارەکە بریتییە لە (2,98) و لادانی پێوەری گشتی بوارەکەش بریتییە لە (2,46)، کە ئەمەش لە ئاستی ناوەنددایە. سەبارەت بە بڕگەکانیش سێ بڕگە کە ئەوانیش بڕگەکانی ژمارە(3،2،1) لە ئاستی بەهێزدایە، شەش بڕگەش کە بڕگەکانی(9,8,7,6,5,4) لە ئاستی ناوەنددایە، بڕگەکانی ژمارە (13,12,11,10)ئاستی لاوازیان بەدەستهێناوە. سەبارەت بە بەرزترین نزمترین نمرەی بڕگەکانیش لە نێوان(3,81 – 2,36) دایە.لەم بوارەدا چوار بڕگە ئاستی لاوازیان وەرگرتووە ئەوانیش بە ناوەندی شیاوی (2,52،2,58، 2,45، 2,36) هۆکاری ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ڕەچاونەکردنی شێوازە جۆراو جۆرەکانی پاڵنەرو هاندان لای فێرخوازان و هەروەها پشتنەبەستن بە پلانی پێشوەختەی دیاریکراو بەکارهێنانی ڕێگاو ستراتیژە نەریتیەکان لەوانەوتنەوەدا.

3.بـواری ڕەســەنـایەتی (الاصــالة):ئەم بـواره لە (13) بـڕگە پێكـدێت،هەروەك لە خشـتەی(11) خراوەتەڕوو، ناوەندی شیاوی گشتی بڕگەکـانی ئەم بـواره بریتییه لە (2,58)، لادانـی پێوەری گشتی بریتییه لە (1,99) و دەرئەنجامی گشتی ئەم بواره لە ئاستی لاوازداییە.

خشتەی (11) ناوەندی شیاو لادانی پێوەری و دەسنیشانكردنی ئاستی هەر بڕگەیەك لە بڕگەكانی بواری ڕەسەنایەتی لای نموونەی توێژینەوەکە. (نموونە=46)

ژ	بڕگە	ناوەندی شیاو	لادانی پێوەری	ئاستی پراكتیزەكردن
1	فێرخـــوازان هانـــدەدات کە هەســـتن بە دوبـــارە ڕێکخســـتنەوەی زانیارییەکـــان و کۆکردنەوەیان لە فۆرمێکی نوێدا.	3,17	2,33	ناوەند
2	وروژانـدنی فێرخـوازان و سـەرنج ڕاکێشـانیان بـۆ ئەو بـارودۆخ وکێشـانەی کە پێویستیان بە وەڵامی هەمەچەشن و داهێنەرانە هەیە.	3,14	2,17	ناوەند
3	یارمەتی فێرخوازەکـان دەدات بۆ شیکردنەوەی هەڵەکانیـان بە شێوەیەکی بنیـاتنەر بۆ گەیشتن بە چارەسەری نوێ.	3,11	1,22	ناوەند
4	گرنـگــی بـــە فێربـــوونی هـــەرەوەزی دەدات و هەڵدەســـتێتبە پاداشـــتكردنی شـــێوازە جیاوازەکانی بیرکردنەوەی فێرخوازان	2,89	1,23	ناوەند
5	هانی بەکارهێنانی ستراتیژی ناباو(ناتەقلیدی) دەدات لە مامەڵەکردن لەگەڵ کێشەکاندا.	2,70	1,38	ناوەند
6	فێرخـوازان هانـدەدات بـۆ بونیادنـانی بیرۆکەیەکـی نـوێ لەسـەر بنەمـای بیـرۆکەی کەسانیتر	2,61	2,14	ناوەند
7	دەرفەت بە فێرخـوازان دەدات بـۆ پراکتیـزەکردنـی نـاوەرۆکـی فێربـوون بـەپێـی بارودۆخی نوێی ژیان	2,48	3,34	لاواز
8	لـــەڕێگـــەی پرســـیارە جۆراوجـــۆرەکـــانی (پێشـــنیارکردن، هەڵهێنجان،سەلماندن،پوختکردنـەوە) فێرخـوازان دەوروژێنێت بـۆ هـەڵسـەنگاندنی لێهاتوییەکانی بیرکردنەوەی ڕەسەنایەتی.	2,45	2,24	لاواز
9	داوا لە فێرخـوازان دەکـات کە ڕاپـۆرتی پـرۆژە یـان چالاکیەکانیـان بە وێنـاکردنێکی داهێنەرانە بخەنەڕوو.	2,34	1,26	لاواز
10	فێرخوازان هاندەدات بۆ بەکارهێنانی دایاگرامی چەمکی و ڕێکخستنی هێڵکارییەکـان بەمەبەستی بەیەك بەستنەوەی چەمك و یەکەکان پێکەوە لەیەک کاتدا.	2,26	1,64	لاواز
11	لە ڕێـگەی بەکارهێنـانی بیـرۆکە کۆنەکـانەوە بیـرۆکەی نـوێ بـەرهـەمـدەهێنێت لە بەرچاوی فێرخوازان بە شێوەیەکی پراکتیکی بە پشتبەستن بەئامراز و تەکنەلۆژیای نوێ .	2,22	1,73	لاواز
12	هانی فێرخوازەکان دەدات بۆ پێشکەشکردنی بیرۆکەی نامۆ.	2,16	2,16	لاواز
13	دۆزینەوە و ئاشکراکردنی دژیەکی و هەڵەکان لە نێو بیرۆکەیەکدا.	2,12	3,15	لاواز
	ناوەندی شیاوی گشتی بواری ڕەسەنایەتی	2,58	1,99	لاواز

ئەگەر بڕوانینە خشتەی ژمارە(11)، بۆمان دەردەکەوێت کە ناوەندی شیاوی گشتی بوارەکە بریتییە لە (2,58) و لادانی پێوەری گشتی بوارەکەش بریتییە لە (1,99)، کە ئەمەش لە ئاستی لاوازداییە. سەبارەت بە بڕگەکانیش شەش بڕگە کە ئەوانیش بڕگەکانی ژمارە(6,5,4,3,2,1) لە ئاستی ناوەنددایە ، سەرجەم بڕگەکانی تر لە ئاستی لاوازدایە کە ئەوانیش پێکهاتوون لە بڕگەکانی ژمارە (13,12,11,10,9,8,7) سەبارەت بە بەرزترین نزمترین نمرەی بڕگەکانیش لە نێوان(3,17–2,58) دایە. سەبارەت بەم بوارە حەوت بڕگەیان ئاستی لاوازیان وەرگرتووە بە ناوەنـــدی شـــیاوی (2,48, 2,45, 2,34, 2,26, 2,22, 2,16, 2,12) هۆکـــاری ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ نەبوونی پلانێکی باش بۆ وانەوتنەوە و بەردەوامبوون لەسەر شێوازە نەریتیەکان لە وانەوتنەوەدا، کە ئەمەش وادەکات هیچ بەرەوپێشچوون و نوێگەرییەك لەوانەکاندا ڕوونەدات

لەگەڵ ئاشنانەبوون بە شێوازەکانی هەڵسەنگاندن کە ئەمەش دەبێتەهۆی پەیڕەو نەکردنی شێوازەکانی چالاکیە جۆراو جۆرەکان، هۆکارێکی تریش کەمی بەردەستبوونی هۆکارو ئامرازە فێرکارییەکانە لە قوتابخانەکاندا کە لە ئاستی پێویستدانین تاوەکو مامۆستا بەپێی پێویست بەکاریان بهێت لەکاتی وانەوتنەوەدا، لەگەڵ ئەوەش نەبەستنەوەی پرۆسەی فێربوون بە بارودۆخی ژیان و هەروەها هاننەدانی فێرخوازان بۆ بەستنەوەی چەمك و یەکەکان و پێشکەشکردنی بیرۆکەکانیان بەشێوەیەکی نامۆ. لەکاتێکدا پراکتیزەکردنی لێهاتوویەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لە پرۆسەی وانەوتنەوەدا دەبێتەهۆی بەرجەستەکردنی پرۆسەی وانەوتنەوە بەشێوەیەکی کارا و هێنانەکایەی کەشێکی زانستیانە بە ئاراستەی زیاتر تێگەیشتنی فێرخوازان لە بابەتەکان و دروستکردنی کەشێکی وەها کە ڕۆڵی فێرخوازان زیاتر دەرکەوێت لەنێو پۆلدا و هەروەها بەدیهێنانی ئامانجەکانی وانەوتنەوە بەشێوەیەکی کاریگەر و باشتر. لەگەڵ ئەوەش دا فێرخوازان ڕادەهێنێت لەسەر پرۆسەی بیرکردنەوە کە ئەمەش وا دەکات لەدواڕۆژدا هەر کێشەو ئاستەنگیەك کە ڕووبەڕویان ببێتەوە بتوانن بەشێوەیەکی ئاسانتر چارەسەریان بۆ بدۆزنەوە.

3-4سەبارەت بە ئامانجی سێیەم کە دەقەکەی بەم شێوەیە " زانینی ئاستی پراکتیزەکردنی لێهاتوویەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای مامۆستایانی بابەتە کۆمەڵایەتیەکان بەپێی هەریەك لە گۆڕاوەکانی (ڕەگەز، ساڵانی خزمەت) "

1.سەبارەت بە بوونی جیاوازی بەڵگەداری ئاماری بە پێی گۆڕاوی ڕەگەز(نێر ومێ) لای نموونەی توێژینەوەکە, لە ڕووی چۆنیەتی پراکتیزەکردنی ئاستی پراکتیزەکردنی لێهاتوویەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە. توێژەران هەستاون بە دەرهێنانی ناوەندی ژمێرەی و لادانی پێوەری و بەهای (T.test)هەژمارکراو بۆ دوو نموونەی سەربەخۆ، هەروەك لە خشتەی ژمارە (12) خراوەتەڕوو :

خشتەی(12) ناوەندی شیاو لادانی پێوەری و بەهای (T.test) هەژمارکراو بۆ دو نموونەی سەربەخۆ بە پێی گۆڕاوی ڕەگەز

ڕەگەز	دوبارەبوەکان	ناوەندی ژمێرەی	لادانی پێوەری	نمرەی ئازاد	بەهای تائی T.test		بەڵگەداری لە ئاستی 0,05
					هەژمارکراو	خشتەی	
نێر	28	134,428	3,41	44	0,570	2,015	بەڵگەداری نیە
مێ	18	137,277	2,96				

هەروەك لە خشتەی ژمارە (12) دا ڕوونکراوەتەوە کە تێکڕای ناوەندی ژمێرەی لێهاتوویەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە بۆ ڕەگەزی نێر یەکسانە بە (134,428)، لە هەمان کاتدا بۆ ڕەگەزی مێ (137,277)،بەم پێیەش لە ڕووی ئامارییەوە جیاوازیەکی بەرچاو لە ئاستی بەڵگەداری لە نێوان لێهاتوییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە بە پێی ڕەگەزی نێرو مێ نابینین، بەهای (t) هەژمارکراو بچووکترە لە بەهای (t) خشتەی، بەم پێیەش بەڵگەداری نیە و هیچ جیاوازییەکیش نیە لە نێوانیان، هۆکاری ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو ژینگەیەی کە هەردوو ڕەگەز کاری تیادا دەکەن و لەگەڵ ئەوەش یەك شێواز و تێڕوانیان هەیە سەبارەت بە پراکتیزەکردنی لێهاتووی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لە پرۆسەی وانەوتنەوەدا. ئەم ئەنجامەش هاوڕاییە لەگەڵ ئەنجامەکانی(البوسعيدي و البحري ،2016) و (الشمری،2023)، پێچەوانەشە لەگەڵ ئەنجامی توێژینەوەی (العساف،2013) و (أبوجريبان،2018).

مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية ٢٠٢٦ المجلد ١٦/ العدد ١

2.سەبارەت بە بوونی جیاوازی بەڵگەداری ئاماری بە پێی گۆڕاوی ڕەگەز(ساڵانی خزمەت)
لای نموونەی توێژینەوەکە لە ڕووی چۆنیەتی پراکتیزەکردنی ئاستی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە. توێژەران هەستاون بە بەکارهێنانی شیتەڵکردنەوەی جیاوازییە یەکیەکان (تحليل تباين الاحادى) هەروەك لە خشتەی ژمارە (13) خراوەتەڕوو :

خشتەی ژمارە (13)، بەکارهێنانی شیتەڵکردنەوەی جیاوازییە یەکیەکان بۆ دەرخستنی جیاوازی بەڵگەداری ئاماری کۆمەڵەکان

سەرچاوەی جیاوازی	کۆی دووجاکان	نمرەکانی ئازاد	ناوەندی دووجاکان	نرخی F هەژمارکراو	نرخی F خشتەی	بەڵگەداری لەئاستی 0,05
جیاوازی لە نێوان گرووپەکان	831,87	2	415,93	0,543	3,214	بەڵگەداری نیە
جیاوازی لەناو گرووپەکان	32918,67	43	765,55			
جیاوازی هەمووی	33750,54	45				

هەروەك لە خشتەی ژمارە (13) دەردەکەوێت، کە بەهای (F) هەژمارکراو بریتییە لە (0,543)، بچووکترە لە بەهای خشتەی کە (3,214) لە ئاستی بەڵگەداری(0,05) بە نمرەی ئازادی(2,43)، ئەمەش مانای ئەوە دەگەیەنێت کە جیاوای بەڵگەداری ئاماری نیە لە نێوان ناوەندی نمرەی هەرسێ کۆمەڵەکە لە ڕووی ساڵانی خزمەتەوە.کەواتە بوونی ساڵانی خزمەت هیچ کاریگەرییەکی نەبووە لای نموونەی توێژینەوەکە لە سەر ئاستی پێوەری بیرکردنەوەی داهێنەرانە، ئەمەش هۆکارەکەی دەگەڕێتەوە بۆ هەبوونی هەمان زانیاری و شارەزای لای مامۆستایانی نموونەی توێژینەوەکە لە ڕووی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لە کاتی پرۆسەی وانەوتنەوەدا. ئەم ئەنجامەش هاوڕاییە لەگەڵ ئەنجامەکانی(البوسعيدى و البحري، 2016) و (الشمری،2023)، هەروەها پێچەوانەی توێژینەوەی(العساف،2013) و (أبوجربيان ،2018).

4-4دەرئەنجامەکان :

1.سەبارەت بە ئاستی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای مامۆستایانی بابەتە کۆمەڵایەتیەکانی بازنەی سێیەم لە قوتابخانە بنەڕەتیەکانی ناو شاری کەلار بەشێوەیەکی گشتی لە ئاستی ناوەنددا بوو، بە ناوەندی شیاوی گشتی (2,89).

2.لە سەر ئاستی بوارەکانیش،بواری توانبێژی لە ئاستی ناوەنددا بوو، بە ناوەندی شیاوی گشتی(3,11)،بواری نەرمی نواندنیش لە ئاستی ناوەنددا بوو بە ناوەندی شیاوی گشتی(2,98)، ئاستی ڕەسەنایەتیش لە ئاستی لاوازدا بوو بە ناوەندی شیاوی (2,58).

3.سەبارەت بە بڕگەکانی ئامرازی توێژینەوەکە لە کۆی(46) بڕگە (5) بڕگەیان ئاستی بەهێزیان بەدەستهێنا،(30)بڕگەیان ئاستی ناوەند، (11) بڕگەش ئاستی لاوازیان بەدەستهێنا، هەروەها بڕگەی ژمارە (1) لە بواری نەرمی نواندن بە ناوەندی شیاوی (3,81) بە ئاستی بەهێز بەرزترین نمرە بوو، بڕگەی ژمارە (13) لە بواری ڕەسەنایەتی نزمترین نمرە بوو بە ناوەندی شیاوی (2,12).

4.نەبوونی جیاوازی بەڵگەداری ئاماری لە سەر ئاستی (0,05) بۆ هەریەك لە گۆڕاوەکانی(ڕەگەز، ساڵانی خزمەت).

4-5ڕاسپاردەکان :

1. ڕێکخستنی خولی ڕاهێنان بۆ مامۆستایان و پێدانی زانیاری سەبارەت بە چۆنیەتی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لە پرۆسەی وانەوتنەوەدا.

2. پێداچوونەوە بە بەرنامەکانی ئامادەکردنی مامۆستایانی بابەتە کۆمەڵایەتیەکان لەلایەن کۆلێژەکانەوە، بۆئەوەی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لە بەرچاو بگرن و لە پرۆسەی وانەوتنەوەدا بەکاریان بهێنن.

3. دەستەبەرکردنی توانا مادییەکان لە قوتابخانەکاندا وەك بەردەستنەبوونی هۆکار و ئامرازە فێرکارییەکان لەگەڵ کەرەستەی خاوی پێویست بۆ ئەوەی مامۆستا بتوانێت پەرە بە لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە بدات.

4-6 پێشنیارەکان :

1. ئەنجامدانی توێژینەوەیەکی تر کە تیایدا ئاستی پراکتیزەکردنی لێهاتووییەکانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای ئەندامانی دەستەی وانەوتنەوەی زانکۆ یان مامۆستایانی قۆناغی ئامادەی بخاتەڕوو.

2. ئەنجامدانی توێژینەوەیەك بە مەبەستی هەڵسەنگاندنی ئەو پرۆگرامانەی کە لە کۆلێژەکاندا پێشکەش دەکرێن سەبارەت بە کاریگەریان لە سەر پەرەپێدان بە بیرکردنەوەی داهێنەرانە.

الهوامش:

1. اليافعي، علي عبداللة حسن: برنامج لتطوير الأداء المهني لمعلم الدراسات الاجتماعية بالمرحلة الابتدائية في دولة قطر في ضوء الاحتياجات التدريسية, مجلة بحوث التربية, العدد(24), المجلد(12),جامعة قطر,2003,ص263 .

2. عبد الجواد,محمد أحمد: كيف تنمي مهارات الإبتكار والإبداع الفكري في ذاتك أفرادك مؤسستك,ط1, دار البشير الثقافية والعلوم, طنطا, مصر,2000, ص386.

3. الشمري, عبداللة الشمري و منصور بن مزعل العنزي: درجة ممارسة معلمي الصفوف الأولية لمهارات التفكير الإبداعي من وجهة نظرهم, المجلة العربية للعلوم ونشر الأبحاث,كلية التربية والاداب, جامعة تبوك, السعودية, المجلد (7),العدد(11), 2023, ص23 .

4. خيايا, ياسرمحمد: واقع مهارات التفكير الابداعي بالمرحلة الابتدائية من وجهة نظر معلمي العلوم, المجلة العربية للعلوم التربوية والنفسية, المجلد الرابع, العدد (18), 2020, ص671.

5. الخرابشة, نانسي محمد: أثر استخدام بعض مهرات التفكير الابداعي في تحصيل طلبة الصف الثالث الاساسي، والاحتفاظ بالمعلومة في تدريس مادة العلوم في المدارس الخاصة في العاصمة في عمان، جامعة الشرق الاوسط. قاعدة المنظومة للرسائل الجامعية, رسالة ماجستير,2018, ص5.

6. تركي, بيدا بنت عبدالكريم و نهى بنت عبدالعزيز النشوان: درجة ممارسة المعلمات لمهارات التفكير الابداعي في تدريس اللغة الانجليزية للمرحلة المتوسطة, المجلة الاكاديمية العالمية في العلوم التربوية والنفسية, المجلد(2),العدد2, 2021, ص20 .

7. عوض, محمد أنس, درجة ممارسة مدرسي البلاغة أساليب تنمية التفكير الإبداعي من وجهة نظر طلبة الصف الأول الثانوي العام في مدينة دمشق, مجلة الجامعة الإسلامية للدراسات التربوية والنفسية، المجلد (22)، العدد (4),2014,ص.284.

8. الشمري, عبداللة و منصور بن مزعل العنزي: مصدر سابق, ص23-.24.

9.Cottrell, Stella **: The study skills handbook** .Fifth Edition London, Macmillan press Ltd**,1999,p21.**

10. ريحان,حسام مهدي: دور معلمي المرحلة الأساسية في تنمية مهارات التفكير الإبداعي لدى طلبتهم في محافظات غزة, مجلة رابطة التربويين الفلسطينيين للاداب والدراسات التربوية والنفسية, المجلد (2), العدد(5) , 2022, ص.297

11. العتوم, عدنان يوسف و عبد الناصر ذياب الجراح، وبشارة موفق : تنمية مهارات التفكيرنماذج نظرية وتطبيقات عملية,ط1, دار المسيره للنشر والتوزيع, 2014, ص214.
12. قەرەچەتانی، کەریم شەریف ، سایکۆلۆژیای گشتی، چ4 ، چاپخانەی سلێمانی، پیرەمێرد, 2015, ل.256
13. الزبيدي, خولة : مهارات التفكير وأسلوب حل المشاكل, ط4, مكتبة الشقري, الرياض,السعودية,2006, ص.224
14. توفيق، سازان صلاح و سۆلاڤ فائق شەمەی: دیزاینکردنی پرۆگرامێکی فێرکاری پشتبەستوو بە تەکنۆلۆجیای واقیعی پاڵپشت کراو لە بەدەستهێنانی چەمکە کۆمەڵایەتییەکان و گەشەپێدانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای منداڵانی باخچەی منداڵان – ئاستی دووەم، گۆڤاری زانکۆی هەڵەبجە، بەرگی (7)، ژمارە(2),2022, ل.179
15. بنعلي,غدنانة سعيد: مدى استخدام معلمي دراسات الاجتماعية لمهارات التفكير في تدريس تلاميذ المرحلة الابتدائية بدولة قطر, مجلة رسالة الخليج العربي, الرياض, المملكة العربية السعودية , العدد(99), 2005,ص80 .
16. خوالدة, اكرم صالح: اللغة والتفكير الاستدلالي, ط1, دار ومكتبة الحامد للنشر والتوزيع,الرياض, السعودية,2016, ص.213
17. عەزیز, کەریم ئەحمەد: بنەما گشتیەکانی ڕێگاکانی وانەوتنەوە، چ1، چاپخانەی نارین، هەولێر,2014, ل.71
18. محمد , شریهان احمد و مناظل عباس قاسم: هەڵسەنگاندنی پرۆسەی وانەوتنەوە لەریگەی ئەنتەرنێتەوە لەروانگەی مامۆستایان و خویندکارانی زانکۆی گەرمیان و ئاراستەیان دەربارەی خوێندنی ئەلیکترۆنی، گۆڤاری زانکۆی گەرمیان، خول(9)، ژمارە(2),2022, ل.202
19. محمد ، کاوە علی: هەڵسەنگاندنی پەرتوکەکانی بابەتەکۆمەڵایەتیەکان لەقۆناغی بنەرەتی لەروانگەی مامۆستایانەوە، گۆڤاری زانکۆی سلێمانی, ژمارە (34)، بەشی 2012,B, ل.116
20.محمد ، ژیلوان جلیل: هەڵسەنگاندنی لێهاتووییەکانی مامۆستایانی بابەتە کۆمەڵایەتییەکان لە قۆناغی بنەڕەتی لە قوتابخانە حکومی و ناحکومییەکاندا، زانکۆی سلێمانی، کۆلێژی پەروەردەی بنەڕەت، نامەی ماستەر،،2023، ل12.
21.الجلاد ، ماجد زكي الجلاد: مهارات تدريس القران الكريم رؤية معاصرة في مناهج إعداد المعنى القرآن الكريم وطرائق التدريس الفعالة, ط1, دار المسيرة، عمان، الأردن, 2007, ص .187
19. ابوعبيد, احمد علي: اثر استخدام استراتيجية التعليم المتمايز في التنمية مهارات التفكير الإبداعي وتحسين الاتجاهات نحو مقرر الرياضيات لدى طلبة الصف الثاني الثانوي, مجلة العلوم التربوية والنفسية,العدد(10) المجلد(3), 2019, ص48 .
20. الذويبي , تهاني سعد: مدى تطبيق معلمات العلوم بالمرحلة المتوسطة لمهارات التفكير الإبداغي,مجلة العلوم التربوية والنفسية,جامعة الطائف, المملكة العربية السعودية, المجلد(6), العدد(60),2022,ص52-53.
21. عبداللة , مفتاح مصطفى: استخدام انموذج تسريع التفكير لدى طلاب الصف الثالث الثانوي العلمي, مجلة جامعة الفيوم للعلوم التربوية والنفسية, المجلد (11), العدد (2)2019 , ص.6
22. عبادة, أحمد عبد اللطيف:الحلول الابتكارية للمشكلات (النظرية والتطبيق),ط1, دار الحكمة, البحرين,2005, ص11
23. ريحان, حسام مهدي: مصدر السابق, ص 301 – .302
24. عبداللة, احمد إسماعيل: تأثير استراتيجية سوم على تنمية التفكير الابداعي و اكتساب فن اداء مهارات الاخماد في لعبة كرة القدم, مجلة العلوم الانسانية لجامعة زاخو, المجلد(11), العدد(1),2023,ص23
25. سعيد, عبدالعزيز: تعليم التفكير ومهاراته, ط3،دار الثقافة للنشر والتوزيع عمان, الأردن,2013,ص.97
26. ريحان, حسام مهدي: مصدر السابق, ص 303 - 304
27. العساف, جمال عبدالفتاح: **اتجاهات معلمي الدراسات الاجتماعية نحو تنمية مهارات التفكير الإبداعي لدى طلبة المرحلة الأساسية العليا في مديرية تربية عمان الثالثة**،مجلة الجامعة الإسلامية للدراسات التربوية والنفسية،المجلد (21)،العدد (1),2013

28. فاطمة , بنت يوسف البوسعيدة و مريم بنت محمد البحري: **درجة استخدام معلمي اللغة العربية لأساليب تنمية مهارات التفكير الإبداعي في تدريس الحلقة الثانية من التعليم الأساسي في محافظة مسقط**, مجلة كلية التربية بالمنصورة, المجلد (107), العدد(2),.2019.

29. أبوجريبان, تهاني فواز: **درجة ممارسة معلمي اللغة الإنجليزية للصف التاسع الأساسي لمهارات التفكير الإبداعي**, مجلة دراسات العلوم التربوية, المجلد(45), العدد (2), .2018.

30.Erdem , A, and Adiguzel, D. (2019), **The Opinions of Primary School Teachers on their Creative Thinking Skills**. Eurasian Journal of Educational Research 80(2019), P 25/ 38.

31. الشمري, مارية عبداللة و منصور بن مزعل العنزي: **درجة ممارسة معلمي الصفوف الأولية لمهارات التفكير الإبداعي من وجهة نظرهم**, المجلة العربية للعلوم ونشر الأبحاث, المجلد (7),العدد(11), .2023.

32. منال هلال مزاهرة, بحوث الإعلام الأسس والمبادي,ط1, دار كنوز المعرفة العلمية للنشر والتوزيع, عمان,الأردن,2011, ص233 .

33. الكبيسي, محمد محمود, فلسفة العلم ومنطق البحث العلمي, ط1, بيت الحكمة ,بغداد, العراق,2009, ص101.

34. بۆكانی، صابر مستەفا، میتۆدی توێژینەوەی زانستی، چ2، چاپخانەی چوارچرا، سلێمانی،2020، ل174.

✻ لیستی سەرچاوەکان

1.بۆكانی، صابر مستەفا : **میتۆدی توێژینەوەی زانستی**، چ2، چاپخانەی چوارچرا، سلێمانی, .2020

2. توفیق، سازان صلاح و سۆلاڤ فائق شەمەی: **دیزاینکردنی پرۆگرامێکی فێرکاری پشتبەستوو بە تەکنۆلۆجیای واقیعی پاڵپشت کراو لە بەدەستهێنانی چەمکە کۆمەڵایەتییەکان و گەشەپێدانی بیرکردنەوەی داهێنەرانە لای منداڵانی باخچەی منداڵان** – ئاستی دووەم، گۆڤاری زانکۆی هەڵەبجە،2020، بەرگی (7)، ژمارە(2).

3. عەزیز، کەریم ئەحمەد : **بنەما گشتیەکانی ڕێگاکانی وانەوتنەوە**، چ1، چاپخانەی نارین، هەولێر،2014.

4. قەرەچەتانی، کەریم شەریف : **سایکۆلۆژیای گشتی**، چ4 ، چاپخانەی سلێمانی، پیرەمێرد،2015.

5. محمد, شریهان احمد و مناظل عباس قاسم: **هەڵسەنگاندنی پرۆسەی وانەوتنەوە لەرێگەی ئەنتەرنێتەوە لەروانگەی مامۆستایان و خوێندکارانی زانکۆی گەرمیان و ئاراستەیان دەربارەی خوێندنی ئەلیکترۆنی**، گۆڤاری زانکۆی گەرمیان، خول(9)، ژمارە(2)،.2022.

6. محمد, کاوه علی: **هەڵسەنگاندنی پەرتوکەکانی بابەتەکۆمەلایەتیەکان لەقۆناغی بنەرەتی لەروانگەی مامۆستایانەوە**، گۆڤاری زانکۆی سلێمانی, ژمارە (34)، بەشی B , 2012.

7.محمد ، ژیلوان جلیل ، **هەڵسەنگاندنی لێهاتووییەکانی مامۆستایانی بابەتە کۆمەڵایەتییەکان لە قۆناغی بنەڕەتی لە قوتابخانە حکومی و ناحکومییەکاندا**، زانکۆی سلێمانی، کۆلێژی پەروەردەی بنەڕەت، نامەی ماستەر،.2023.

8. أبوجريبان, تهاني فواز: **درجة ممارسة معلمي اللغة الإنجليزية للصف التاسع الأساسي لمهارات التفكير الإبداعي**, مجلة دراسات العلوم التربوية, المجلد(45), العدد (2), .2018.

9. عوض, محمد أنس: **درجة ممارسة مدرسي البلاغة أساليب تنمية التفكير الإبداعي من وجهة نظر طلبة الصف الأول الثانوي العام في مدينة دمشق**, مجلة الجامعة الإسلامية للدراسات التربوية والنفسية، المجلد (22)، العدد (4),2014.

أحمد عبد اللطيف: **الحلول الابتكارية للمشكلات (النظرية والتطبيق)**, ط1, دار الحكمة, البحرين, 2005. عبادة, 10.

11. ابوعبيد, احمد علي : **اثر استخدام استراتيجية التعليم المتمايز في التنمية مهارات التفكير الإبداعي وتحسين الاتجاهات نحو مقرر الرياضيات لدى طلبة الصف الثاني الثانوي**, مجلة العلوم التربوية والنفسية,العدد(10) المجلد(3), 2019.

12.عبادي, اسمى فرحان الشراب : **درجة ممارسة معلمي ومعلمات التربية الاجتماعية في لواء وادي السير بمحافظة العاصمة الاردنية لمهارات تنمية التفكير الابداعي**,المجلة الدولية لتطوير التفوق,المجلد الحادي عشر العدد (20),.2020.

13. خوالدة, اكرم صالح : **اللغة والتفكير الاستدلالي,** ط1, دار ومكتبة الحامد للنشر والتوزيع,الرياض, السعودية,2016.

14. تركي, بيدا بنت عبدالكريم و نهى بنت عبدالعزيز النشوان: **درجة ممارسة المعلمات لمهارات التفكير الابداعي في تدريس اللغة الانجليزية للمرحلة المتوسطة,** المجلة الاكاديمية العالمية في العلوم التربوية والنفسية, المجلد(2),العدد2, .2021

15. الذويبي, تهاني سعد : **مدى تطبيق معلمات العلوم بالمرحلة المتوسطة لمهارات التفكير الإبداغي,**مجلة العلوم التربوية والنفسية, جامعة الطائف, المملكة العربية السعودية, المجلد(6), العدد(60),2022.

16. الجلاد ماجد زكي: **مهارات تدريس القران الكريم رؤية معاصرة في مناهج إعداد المعنى القرآن الكريم وطرائق التدريس الفعالة,** ط1, دار المسيرة، عمان، الأردن, 2007

17. العساف, جمال عبدالفتاح : **اتجاهات معلمي الدراسات الاجتماعية نحو تنمية مهارات التفكير الإبداعي لدى طلبة المرحلة الأساسية العليا في مديرية تربية عمان الثالثة**،مجلة الجامعة الإسلامية للدراسات التربوية والنفسية،المجلد (21)،العدد (1),2013.

18 ريحان, حسام مهدي: **دور معلمي المرحلة الأساسية في تنمية مهارات التفكير الإبداعي لدى طلبتهم في محافظات غزة,** مجلة رابطة التربويين الفلسطينيين للآداب والدراسات التربوية والنفسية, المجلد (2), العدد(5) , 2022 .

19 الزبيدي, خولة : **مهارات التفكير وأسلوب حل المشاكل,** ط4, مكتبة الشقري, الرياض,السعودية,2006 .

20. العتوم, عدنان يوسف و عبد الناصر ذياب الجراح، وبشارة موفق : **تنمية مهارات التفكيرنماذج نظرية وتطبيقات** عملية,ط1, دار المسيره للنشر والتوزيع, 2014

21. اليافعي, علي عبداللة حسن: **برنامج لتطوير الأداء المهني لمعلم الدراسات الاجتماعية بالمرحلة الابتدائية في دولة قطر في ضوء الاحتياجات التدريسية,** مجلة بحوث التربية, العدد(24), المجلد(12),جامعة قطر,.2003

22. بنعلي, غدنانة سعيد : **مدى استخدام معلمي دراسات الاجتماعية لمهارات التفكير في تدريس تلاميذ المرحلة الابتدائية بدولة قطر,** مجلة رسالة الخليج العربي, الرياض, المملكة العربية السعودية, العدد(99),2005.

23.فاطمة بنت يوسف البوسعيدة و مريم بنت محمد البحري: **درجة استخدام معلمي اللغة العربية لأساليب تنمية مهارات التفكير الإبداعي في تدريس الحلقة الثانية من التعليم الأساسي في محافظة مسقط,** مجلة كلية التربية بالمنصورة, المجلد (107), العدد(2),.2019

24. الشمري, مارية عبداللة و منصور بن مزعل العنزي: **درجة ممارسة معلمي الصفوف الأولية لمهارات التفكير الإبداعي من وجهة نظرهم,** المجلة العربية للعلوم ونشر الأبحاث, المجلد (7),العدد(11), 2023.

25. عبد الجواد, حمد أحمد : **كيف تنمي مهارات الإبتكار والإبداع الفكري في ذاتك أفرادك مؤسستك,**ط1, دار البشير الثقافية والعلوم, طنطا, مصر,2000 .

26. الكبيسي, محمد محمود , **فلسفة العلم ومنطق البحث العلمي,** ط1, بيت الحكمة, بغداد, العراق, .2009

27.مفتاح مصطفى عبداللة: **استخدام انموذج تسريع التفكير لدى طلاب الصف الثالث الثانوي العلمي,** مجلة جامعة الفيوم للعلوم التربوية والنفسية, المجلد (11), العدد(2), 2019.

28. منال هلال مزاهرة: **بحوث الإعلام الأسس والمبادي,** ط1, دار كنوز المعرفة العلمية للنشر والتوزيع, عمان,الأردن,.2011

29. الخرابشة, نانسي محمد : **أثر استخدام بعض مهرات التفكير الابداعي في تحصيل طلبة الصف الثالث الاساسي، والاحتفاظ بالمعلومة في تدريس مادة العلوم في المدارس الخاصة في العاصمة في عمان،** جامعة الشرق الاوسط, رسالة ماجستير,2018.

30.Cottrell, Stella. (2019) **: The study skills handbook** .Fifth Edition London, Macmillan press Ltd.

31.Erdem , A, and Adiguzel, D. (2019), **The Opinions of Primary School Teachers on their Creative Thinking Skills**. Eurasian Journal of Educational Research 80(2019), P 25/ 38.

❊ List of sources

1. Bokani, Saber : **Scientific Research Method**, Vol. 2, Chawarchra Printing House, Sulaimani,

2. Tofiq, Sazan Salah and Solav Faiq Shamay **Designing an educational program based on realistic technology supported in the acquisition of social concepts and development of creative thinking among kindergarten children – Level 2**, Halabja University Journal, 2020, Volume (7), Number (2).

3. Aziz, Karim Ahmad : **General Principles of Teaching Methods**, Vol. 1, Narin Printing House, Erbil, 2014.

4. Karachetani, Karim Sharif: **General Psychology,** Vol. 4, Sulaimani Printing House, Piramird,

5. Mohammed, Shrihan Ahmad Mohammed and Manazal Abbas Qasim**: Evaluation of the online teaching process from the perspective of teachers and students of Garmian University and their direction about e-learning**, Garmian University Journal, Course (9), No. (2).

6. Mohammed, Kawa Ali: **Evaluation of Social Subjects Books in Primary School from Teachers' Perspective,** Sulaimani University Journal, No. (34), Part B,

7. Mohammed , Jalil Mohammed, Assessment of Social Subjects Teachers' Skills in Primary Schools, Sulaimani University, College of Primary Education,(Master's Thesis).

8. Abu Jariban ,Tahani Fawaz : **English Language Teacher Practice Degree for Basic Level of Creative Thinking Skills**, Journal of Educational Sciences Studies, Volume (45) , Number (2).

9. Awad, Ahmad Anas Ahmad : **Practice Degree of Prose Teacher Methods of Developing Creative Thinking from the Perspective of First Grade Public Secondary School Students in Damascus,** Magazine Islamic University for Educational and Psychological Studies, Volume (22), Number (4),

10. Ebadah ,Ahmed Abdul Latif : **Preliminary Solutions to Problems (Theory and Application)**, Volume 1, Dar Al-Hikmah, Bahrain,

11. **Abu Ubaid , Ahmed d Ali .*The Effect of Using the Differentiated Instruction Strategy on Developing Creative Thinking Skills and Improving Attitudes toward the Mathematics Course among Second-Grade Secondary School Students*,** Journal of Educational and Psychological Sciences**,** Volume (3), Issue (10).

12. Ebadi ,Farhan Al-Sharab : **Teaching Practice and Social Education Skills Degree in Wadi Al-Sir Brigade by Jordanian High Governorate for Creative Thinking Development Skills**, the magazine International for the Development of Consensus, Volume Twenty (20), 2 .

13. Khawalda, Akram Saleh : **Language and Reasoning Thought**, Vol.

14. Bida , Bint Abdulkarim Turki and Nahi Bint Abdulaziz Al-Nashwan: **Teachers' Practice Level for Creative Thinking Skills in Teaching English to the Intermediate Stage,** Journal International Academy of Educational and Psychological Sciences, Volume (2), Number 2,

15. Al-Zuwaibi ,Tahani Saad: **On the Application of Intermediate Stage Science Teachings for Creative Thinking Skills, Journal of Educational and Psychological Sciences**, Taif University, Kingdom Saudi Arabia, Volume(6), Number(60) , 2.
16. Al-Jalad Majid Zaki: **Quran Teaching Skills, Contemporary View in the Curriculum of Quran Semantics and Active Teaching Methods**, Vol. 1, Dar Al-Masira, Oman, Jordan, 2007
17. Al-Asaf, Jamal Abdul Fattah : **Social Studies Teaching Strategies for Developing Creative Thinking Skills for Upper Primary Students in Oman Education Directorate Third**, Journal of Islamic University for Educational and Psychological Studies, Volume (21), Number (1),
18. Rihan, Hassam Mahdi: **The Role of Elementary Teachers in Developing Creative Thinking Skills among Students in Gaza Governorates,** Palestinian Educators Association Magazine For Ethics and Educational and Psychological Studies, Volume (2), Number (5) ,
19. Khawla ,Al-Zubaidi : **Thinking Skills and Problem Solving Style**, Volume 4, Al Shakri Printing House, Riyadh, Saudi Arabia,
20. Al-Ottoum ,Adnan Yousef, Abdul Nasser Dhiab Al-Jarah, and Bashar Mowafq: **Development of Thinking Skills, Theoretical Analysis and Practical Applications,** Volume 1, Dar Al-Masira Publishing and Distribution,
21. Al-Yafi'I, Ali Abdullah Hassan : **Professional Performance Development Program for Social Studies Teachers at the Primary Stage in Qatar in view of Educational Needs,** Journal of Educational Research, No. (24), Volume (12), Qatar University,
22. Bin Ali, Ghadnana Saeed : **On the Teacher's Use of Social Studies for Thinking Skills in Teaching Primary Education in Qatar**, Arabian Gulf News Magazine, Riyadh, Kingdom of Saudi Arabia, No.(99),2005.
23. Fatima, bint Yousef al-Busaidah and Maryam bint Mohammed al-Bahri: **Grade of Teacher Use of Arabic Language as a Method of Developing Creative Thinking Skills in Teaching Second Episode Primary Education in Muscat Governorate,** Journal of the Faculty of Education in Mansoura, Volume (107), Number (2),
24. al-Shamri, Maria Abdullah and Mansour bin Mazaal al-Anzi: **First row teacher practice degree for creative thinking skills from their perspective,** Arab Journal of Science and Publishing Research, Volume (7), Number (11),
25. Abdul Jawad ,Mohammed Ahmed : **How to develop innovative skills and intellectual creativity in your individuals**,The first edition press.
26. al-Kubaisi ,Mohammed Mahmoud, **Philosophy of Science and Logic of Scientific** Research, The first edition press , House of Wisdom, Baghdad, Iraq.
27. Muftah Mustafa Abdullah **: Using Thinking Acceleration Models in Third Grade Secondary School Students,** Journal of Al-Fayum University for Educational and Psychological Sciences, Vol (11), Issue(2),

28. Manal Hilal Exhibition: **Basic Information Research**, Volume 1, Scientific Knowledge Treasury for Publishing and Distribution, Oman, Jordan,

29. Nancy Mohammed Al-Kharabsha : **The effect of using some creative thinking skills in achieving third grade students and preserving information in teaching science in schools Specialist in the sky in Oman**, Middle East University, (Master's thesis).

30.Cottrell, Stella. (2019) **: The study skills handbook** .Fifth Edition London, Macmillan press Ltd.

31.Erdem , A, and Adiguzel, D. (2019), **The Opinions of Primary School Teachers on their Creative Thinking Skills**. Eurasian Journal of Educational Research 80(2019), P 25/ 38.